

Joost

Tijdschrift over leven en werk van René De Clercq

Uitgave 2012

Inhoudsopgave

Teksten Joost Vandommele

- *René De Clercq's schoonvader ter aarde besteld* (p. 3-5)
- *Minnaert en De Clercq* (p. 6-8)
- *René De Clercq in 1912* (p. 9-13)
- *René De Clercq voorgesteld aan Albert I* (p. 14-20)
- *Virginie Lovelingherdenking* (p. 21-24)

Tekst dr. Matthijs de Ridder

- *René De Clercq en de literaire vernieuwing in 1912-1913* (p. 25-32)

Tekst dr. Peter Theunynck

- *Karel van de Woestijne en de Gentse wereldtentoonstelling* (p 33-36)

Uitgave: René De Clercqgenootschap

René De Clercq's schoonvader ter aarde besteld

Eén van de laatste jaren van de 19de eeuw rijdt René 'op zekeren dag met Deerlijkse dorpskameraden van de fanfare Sinte Cecilia in een char à bancs langs de steenweg van Vichte naar Anzegem waar hij aan herberg 'De Smis'¹, de smidsdochter Marie Delmotte opmerkt'². Maries vader, later De Clercq's schoonvader, is Eligius Delmotte (Ingooigem 14 augustus 1827 - 31 maart 1912), is in de traditie van zijn voorouders hoefsmid, herbergier en houdt er bovendien ook nog een boerenbedrijf op na. De familieoverlevering wil dat hij uit een oud hugenotengeslacht (misschien wel van adel) stamt dat destijds Frankrijk was ontvlucht. In ieder geval is Eligius een imponerende, nobele verschijning die ontzag inboezemt. Ook de nogal lichtzinnige René is onder de indruk als Eligius hem met klem op het hart drukt goed voor zijn dochter te zorgen. Volgens overlevering van zijn dochter Elza, die bij haar grootouders enige tijd verbleef na het overlijden van haar moeder, zou hij met dwingende toon gezegd hebben: 'het is mijn beste, draag er goed zorg voor'.

René zal zijn schoonvader getrouw als boer Theus uitbeelden in de deels autobiografische roman *Harmen Riels*³. De ernstige smid had René aanvankelijk een iets te grote losbol gevonden maar was uiteindelijk toch bijgedraaid en had zelfs een deel van René's studies betaald. Hij kende uiteraard Hugo Verriest die sedert 1894 pastoor was in Ingooigem en via Verriest had hij ooit nog Gezelle ontmoet. Dit laatste feit zou eveneens een rol hebben gespeeld in de keuze van De Clercq's onderwerp voor een eindscriptie nl *Guido Gezelle's dichtwerk, eenige esthetische beschouwingen*⁴.

¹ Eigenlijk noemt de herberg 'In den Engel'; ook Frank Lateur alias Stijn Streuvels zou de herberg bezocht hebben en gevoelens voor Marie gekoesterd hebben.

² Correspondentie Anton Jacob – Rachel De Clercq 4 oktober 1934. Marie Delmotte (Ingooigem, 23 december 1878 – Sint-Amandsberg, 11 oktober 1909)

³ Lees hierover AMVC publicatie nr 11 *Ouverture 1912 Literatuur en Vlaamse Beweging aan de vooravond van de Grote Oorlog*, 2008 van dr. Matthijs De Ridder en onze bespreking in de Nieuwsbrief 2009

⁴ Een handgeschreven kopie van de scriptie bevindt zich in het archief Anton Jacob, ADVN Antwerpen.

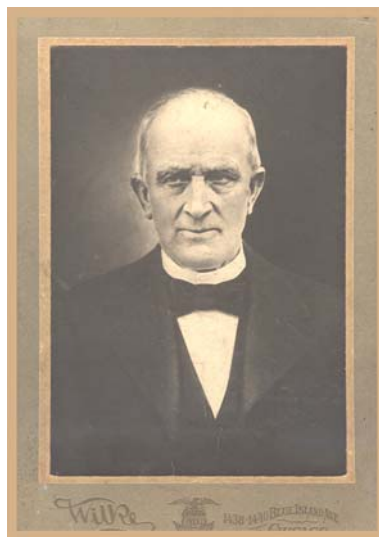
Van mijn grootmoeder Alice Delmotte⁵, die na het overlijden van haar zus met René hertrouwde, hoorde ik nog de volgende anekdoten, die de sfeer bij het gezin Delmotte illustreren:

a) zij en haar zussen moesten zeer hard werken in het boerenbedrijf, in de smis en in de herberg. Ze naaiden ook kleren en Alice getuigde dat ze geweldig lang als ‘paspop’ op de tafel moest staan. Haar verhaal eindigde steeds met de zinsnede ‘en we mochten draaien, weie!’

b) er kwamen zeer veel arme mensen bedelen bij de welstellende Delmottes. Gewoonlijk kregen ze wat botermelk toegestoken. Als Alice vond dat het om zeer behoeftige mensen ging, (ver)stopte ze een plak boter in de karnemelk opdat vader, die een te grote begankenis vreesde, het niet zou zien.

c) na het seizoen gedaan te hebben in Frankrijk kwamen hele zwermen ‘Fransmans’ die te voet (met hun volle loon op zak) huiswaarts keerden o.m. bij de Delmottes langs om onderdak te vragen. Eligius verbood hun geld te verdoen in zijn herberg en gebod hen op strenge toon hun geld thuis af te geven. Bovendien mochten ze –wegens het brandgevaar – niet roken in de schuur. Hij sloot ze dus samen op voor de nacht met de niet mis te verstane, apocalyptische boodschap ‘als iemand tóch rookt, zullen jullie allemaal samen in het vuur verbranden!’ Eén van De Clercqs meest gesmaakte gedichten *Ring King* is de klanknaboetsing van de hamerende smid Eligius die op het aambeeld slaat.

In *De Witte Kaproen* van 28 april 1912 lezen we een sprekend verslag van Eligius’ begrafenis, waarschijnlijk van de hand van Alfons Sevens, René’s boezemvriend uit die dagen:

‘Tot gedachtenis.

Den 3 April in den vroegen morgen, werd de eens krachtige Smid Eligius, van wie vriend René De Clercq zijn Ring-King afluisterde, en van wie hij twee Dochters ten huwelijk kreeg, uit 't Smisken naar de nederige dorpskerk van Ingoyghem gedregen. Een talrijke en vrome schaar van kloek volk vergezelde Eligius naar zijn laatste rustplaats; en aan de eerste

⁵ Alice Delmotte, Ingooigem, 25 februari 1882 – Sint-Niklaas, 18 januari 1973

kruisstraat, na het eerste gebed, als de lijkstoet den dalenden en kronkelenden veldweg opging, werd het lijk op de schouders genomen en rees Eligius hoog boven onze hoofden. De zon kroop nu en dan tusschen de lompe wolken; rond de hofsteden stonden de fruitboomen als reusachtige ruikers te geuren, en hoog boven de groenende velden juichte de leeuwerik.

En van pastoor Verriest, die zoo dikwijls zijn parochiaan Eligius ging bezoeken, kregen we het volgend doodbeeldden: 'Hij was een rechtschapen man, en droeg met eere de kroon der hoge jaren, die hij op den weg der gerechtigheid gevonden had. In zijn lang leven bleef hij bovenal God getrouw, kweet met zorg zijn christelijke plichten, was van blij gemoed, maar wilde van geen kwaad weten, zoodat hij zijnen naam en zijn huis in eere houden mocht. Altijd zag hij den priester Gods geern komen en in zijn laatste jaren vol kwelling en ziekte, was het voor hem eene groote vreugd zijnen God te ontvangen en op de lei zijn troostend woord te lezen. In pijn en zeer nam hij zijn ouden kerkeboek en bad God dat hij hem helpen en halen zou. God heeft hem aanhoord.'

Joost Vandommele

	RING-KING 1 Hoort gij dien ronk van ijzer, Ring-king? Nu luider en dan lijzer, Ring-king? 't Is in die smisse, ring-king-king, dat ik te vrijen ging.
2 Het aanbeeld spuwde gensters, Ring-king; een meisje wies de vensters, Ring-king; en ik vergat den ring-king-king, al om dat lieve ding.	3 Ik volg'd' haar in de kamer, Ring-king; daarnevens viel de hamer, Ring-king; haar vader smeedde, ring-king-king, zijn dochterken 'nen ring.
4 Hij smeedd' hem, dat hij vaste, Ring-king, op mijnen vinger paste, Ring-king; en dat er, met 'nen ring-king-king, zijn dochterken aan hing.	5 Nu dicht ik voor mijn vrouwke, Ring-king, een aardig douw-douw-douwke, Ring-king; En zie, 't is van den ring-king-king, dat ik haar wieglicd zing.
Dit vrijerslied schreef De Clercq in 1902 voor Marie, de dochter van de smid, waar hij tot over zijn oren verliefd op was. Ook Stijn Streuvels had er een boontje voor maar het was toch René die haar op 25 augustus 1903 huwde. Gedicht uit: <i>Liederen voor 't Volk</i>, 1903	

Minnaert en De Clercq

In 2003 verscheen een biografie van Minnaert van de hand van de Nederlandse wetenschapper en historicus Leo Molenaar. Op 15 december 2011 kwam deze het René De Clercqgenootschap onderhouden over Minnaert.

Marcel Minnaert (Brugge 12 februari 1893 - Utrecht 26 oktober 1970) was wellicht intellectueel en moreel één van de meest hoogstaande figuren in de Vlaamse Beweging ooit. Vanaf 1906 in het Gentse atheneum tot René De Clercq's dood in 1932 hebben beiden zeer regelmatig en onafgebroken contact met mekaar gehad. Eerst was De Clercq Marcell's leraar. Later frequenteerden ze dezelfde organisaties, zowel tijdens WO I als nadien wanneer ze als ballingen in Nederland verbleven. Minnaert werd een wereldvermaard astronoom en doceerde vanaf eind 1916 aan de zgn. von Bissinguniversiteit van Gent, waar hij qua methode afrekende met de 'oude franskiljonse pruiken'. Later werd hij benoemd in Utrecht, waar thans de nationale sterrenwacht zijn naam draagt.

Minnaert is vooral belangrijk geweest in het pedagogisch aspect van het fysicaonderwijs m.a.w. het overbrengen van ingewikkelde materie naar de studenten en het brede, geïnteresseerde publiek. Zijn bevindingen bundelde hij later in een standaardwerk *De Natuurkunde van 't Vrije Veld*. Minnaert was een internationaal gerenommeerd wetenschapper. Hij heeft trouwens een lemma in de *Encyclopedia Britannica*, uitzonderlijk voor iemand van buiten de Angelsaksische wereld. Zo confronteerde hij de astronomische wereldgemeenschap met een voorstel voor een *eenheid* voor de meting van de intensiteit van geabsorbeerd sterrenlicht: de *equivalente breedte*, die meer dan een kwart eeuw later in zijn formulering de internationale standaard werd. O.m. hiervoor kreeg Minnaert de hoogste wetenschappelijke onderscheidingen in de VS en een planetoïde tussen Mars en Jupiter en krater op achterkant maan werden naar hem genoemd. Naar aanleiding van een incident bij de onthulling van De Clercq's grafmonument in 1936 werd Minnaert tijdens WO II enkele jaren als gijzelaar door de Duitsers vastgehouden.

Censuur en zelfcensuur

Molenaar stak van wal met de vaststelling dat hij zijn overigens subliem boek met tal van lezingen gepromoot had in Nederland en dat hij zich destijds had voorbereid op een dito

tournee door Vlaanderen. Zijn verbazing was enorm toen hij maar geen uitnodigingen ontving. Het René De Clercqgenootschap was *de eerste* organisatie die hem hierover aansprak! Zowel bij zijn Vlaamse mede-uitgever van Halewyck, in de wetenschappelijke wereld (o.m. de Gentse universiteit), de VRT etc. stootte Molenaar op een soort glazen plafond. Minnaert was immers een veroordeeld activist, die zijn Vlaamsgezindheid nooit had weggemoffeld... Ondanks zijn gijzelaarschap tijdens de Tweede Wereldoorlog en zijn enorme internationale uitstraling blijft de figuur Minnaert bij ons taboe... Het is overigens verbazend dat een Nederlands wetenschapper die helemaal niks van de Vlaamse kwestie afwist, zich zo vlug en zo adequaat in deze problematiek heeft ingewerkt... Een dat terwijl ongeveer al onze Vlaamse historici in dit verband onder de druk van het politiek correct denken zich van een autocensuur bedienen die je niet voor mogelijk acht... Molenaar had in de verste verte niet gedacht dat dergelijke toestanden in het Vlaanderen van de 21ste eeuw bestonden. Hij verzekerde ons dat hij er niet bij zal laten en zijn pogingen om Minnaert in Vlaanderen te brengen - nu met kennis van zaken - zal heropstarten...

Een Vlaamsgezind topwetenschapper met een uitgesproken rechtvaardigheidsgevoel

Daarna volgde een powerpoint die ons van het belang van de Minnaertfiguur overtuigde. Voor hen die hem slecht kenden was het een aanvulling, voor hen die hem in het geheel niet kenden een openbaring. Over de jeugd van Marcel heeft de biograaf beschikking gekregen over een ongeziene bron nl. een 1700 blz. tellend dagboek dat zijn erudiete ouders bijhielden over hun enig kind. Voor de rest van zijn Vlaamse periode kon hij terugvallen op de kennis van Daniël Van Acker, de auteur van het magistrale *Het Activistisch Avontuur* e.a.

Een fundamentele paradox in de figuur van Minnaert is de verhouding van het analytisch wetenschappelijke tegenover de romantiek waarmee hij in de radicale Vlaamse beweging werd geconfronteerd. Wij denken in dit verband ook aan zijn bewondering voor Wagner en de activistische kopstukken De Clercq, Borms en Domela die niet altijd met hun voeten op de grond stonden en hun wensen nogal snel voor werkelijkheid namen. Volgens Molenaar had Minnaert - zoals in de wetenschap overigens - precies rechtlijnigheid nodig en volgde hij bvb. daarom de principiële Domela tot het uiterste. Minnaert was er trouwens destijds ook van overtuigd dat het activisme ging lukken! Hij kon geen onrechtvaardigheid verdragen en schaarde zich onvoorwaardelijk en radicaal op elk vlak aan de kant van de verdrukten, zijn hele leven lang. Zo was hij bvb. zijn hele leven lang een principieel feminist. Deze rechtvaardigheidsattitude zou zoals ook bij de iets oudere Frans Masereel (ook oud-leerling van De Clercq) en vele andere generatiegenoten zijn oorsprong vinden in de Tweede Transvaalse oorlog (1899-1902) waar de Britten om de Boeren te verslaan o.m. de eerste concentratiekampen oprichtten. Ook als scholierenagitator op het Gentse atheneum en als hoofdredacteur van het scholierenblad *De Goedendag* kwam deze houding zeer tot uiting (zie hierover onze Nieuwsbrief 2011).

Minnaerts radicalisme komt voornamelijk van zijn mentor professor Julius Mac Leod, die de partijpolitiek, de loge etc. verafschuwde en de jonge wetenschappers bezwoer de strijd voor Vlaanderen vooral te voeren in hun studeerkamer, hetgeen Marcel zeker heeft gedaan.

Het klinkt nu merkwaardig dat beide Vlaamsgezinde topwetenschappers mekaar indertijd op de universiteit in het Frans spraken omdat zulks toen wettelijk verplicht was! Van Mac Leod heeft hij ook geleerd dat wetenschap ten dienste moet staan van het gewone volk, vandaar ook dat de wetenschap per definitie in de volkstaal moet gebeuren en overgeleverd, precies om ze te democratiseren te bate van de kleine (Vlaamse) man en diens levenskwaliteit. Bovendien mocht ook volgens mentor Mac Leod de wetenschap niet dienen voor louter politieke, militaire en commerciële doeleinden, wél voor volksverheffing... In 1957 zou Minnaert om zijn principiële stelling over atoomwapens (moeten) afzien van de titel van rector magnificus in Utrecht... Opvallend is ook dat Minnaert bij Mac Leod afstudeerde als bioloog. Aan de Bissinguniversiteit was de vacature van biologie indertijd al ingevuld door Cesar De Bruycker waarop Minnaert in een mum van tijd een doctoraat in de Fysica behaalde in het toen wereldvermaarde Leiden. In oktober 1916 werd de toen 23 jarige aangesteld als lector in de Fysica!

Vraagstelling

Voortbordurend op Molenaars openingszet van het bewust doodzwijgen van Minnaert in Vlaanderen, vroeg ik hem of Minnaert niet de levende weerlegging is van de Wilsstelling als zou het activisme en bij uitbreiding het hele Vlaams nationalisme een louter buitenlands (Duits en Nederlands) importproduct zijn, kunstmatig op de Vlaamse beweging geënt. Molenaar gaf me volmondig gelijk en onderschreef dat het activisme een zoveelste fase was van het groeiende Vlaamse verzet tegen een onrechtvaardige behandeling in Belgisch staatsverband. Er werd ook gevraagd over de verdere invloed van Mac Leod op Minnaert. De spreker merkte in dit verband aan dat Minnaert de theorie van de zgn. wederzijdse samenwerking van organismen in de natuur overnam van zijn meester. In die tijd echt belangrijk omdat deze theorie lijnrecht stond tegenover het sociaal darwinisme, de wetenschappelijke onderbouw van het racisme dus. Belangrijk detail: Fanny Maertens, Mac Leods vrouw vertaalde Kropotkins baanbrekend werk terzake '*Mutual Aid*'¹. De vertaling verscheen bij de Clercq uitgever S.L. Van Looy in 1904... We vroegen ook of de reden van Minnaerts gijzelaarschap werkelijk de vuistgroet aan het grafmonument van De Clercq was geweest? Spreker antwoordde dat als Minnaerts vrouw zich hierover ging informeren, de SD-man van dienst een soort 'sinterklaasboek' opensloeg en dit als reden opgaf. Nog volgens Molenaar was Minnaert naast zijn zware taak als wetenschapper, de secretarisorganisator van de Vlaamse activisten in ballingschap. Van elke bijeenkomst (o.m. de Dietsche landdagen die 3 dagen duurden) en jaarlijkse contactdagen met de Frontpartij in Rozendaal was hij de organisator en verstuurde hij de uitnodigingen... Over deze materie kan je steeds terecht op de webstek van Leo Molenaar: www.leomolenaar.nl/nieuws/minnaert

Joost Vandommele

¹ Mutual Aid: A factor in Evolution, London (1902) , vertaling: 'Wederkeerig dienstbetoon, een factor in de evolutie (voorafgegaan door 'strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon)' Amsterdam, SL Van Looy (1904)

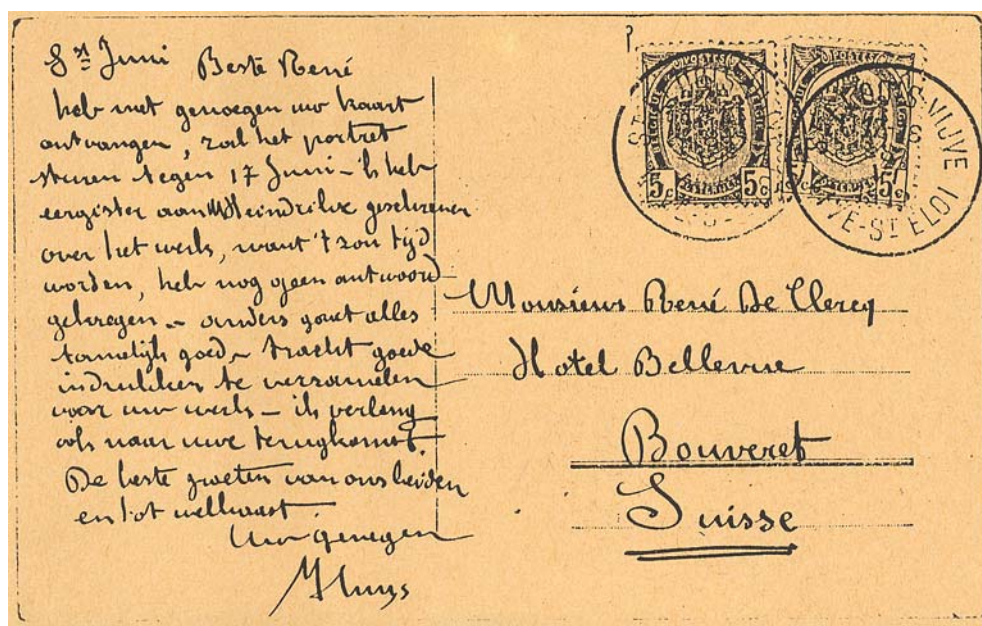
René De Clercq in 1912

1912 is een uitgelezen en druk jaar voor De Clercq. Hij staat qua maatschappelijke status en roem zowat op het toppunt. In andere bijdragen in dit nummer gaan we dieper op diverse gebeurtenissen in.

Op 16 mei 1912 wordt een vierde zoon geboren, Harmen, genoemd naar de held uit de deels autobiografische roman *Harmen Riels*, waaraan De Clercq op dat moment reeds werkt. In de loop van juni vertrekt hij alleen naar Zwitserland om er zich van het berglandschap te gaan vergewissen, dat hij zal beschrijven in de middelste hoofdstukken van het werk. Het feit dat hij zijn pas bevallen vrouw alleen laat met de kinderen, wordt niet algemeen geapprecieerd.

Op 29 juni schrijft hij vanuit Val d' Illiez: 'Lief vrouwtje, lieve kinderen, Rachel (zijn jongste zus, JV), hierbij inderhaast het mandaat terug. Het uwe heb ik goed ontvangen, en zal er een zuinig gebruik van maken, zooveel mogelijk want vragen de steenen geld, de bergen vragen er nog meer; als ze maar opbrengen, later! Ge ziet dat ik toch nog naar Meiringen (kanton Bern, 60 km ten ZO van Bern, JV) niet getrokken ben. Ik heb liever een dag of zes hier te Val d' Illiez (aan de Franse grens, JV) te blijven, dat ligt bij Champéry (10 km ten Z van Val d' Illiez, JV) en dit deel van het land schijnt me het meest geëigend voor mijn werk. Een wonderschone wilde natuur, een sterk ras van volk; stortvloeden, watervallen; bosschen, heuvels rondom en vlak voor mijn slaapkamer reiken over groene bergen de prachtige sneeuwkringen van de dent du Midi (3.260 m). Val d' Illiez zelf ligt 950 m hoog.'

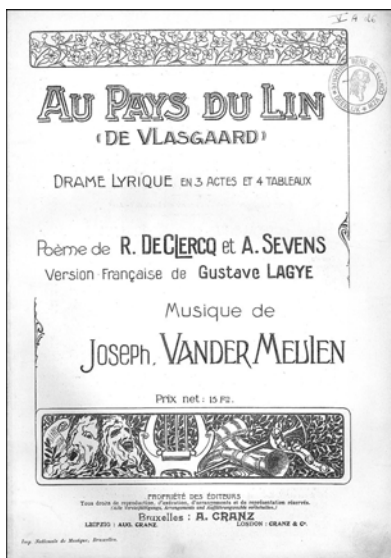
Naast *Harmen Riels*, waarover naast de Conscienceviering in Antwerpen al veel in onze Nieuwsbrief van 2010, werkte hij ook aan de roman *Het Rootland*. Over beide werken, die in 1913 werden uitgegeven, meer volgend jaar.

De nationale verkiezingen van juni 1912 waar de socialisten en liberalen dachten de klerikale absolute meerderheid te breken, bracht zoveel turbulentie teweeg dat De Clercq zijn politiek engagement opborg en zich exclusief met (zijn) kunst ging bezighouden. Zijn uitgaansleven in die dagen is legendarisch te noemen. In het Vlaamse strijdblad *De Witte Kaproen* vinden we na een reeks antipartijpolitieke artikels vanaf de zomer geen bijdragen van hem meer terug. Midden 1911 was de breuk met het Gentse socialisme meer en meer een feit, vooral toen De Clercq's kompaan Alfons Sevens, na een 'njet' van Anseele op vraag om een uitspraak van de Gentse gemeenteraad over de vervlaamsing van de Gentse hogeschool, met een 'pre-Vlaams-nationalistische lijst' opkwam voor de gemeenteraadsverkiezingen. In 1912 kwam deze 'hutsepotlijst' nog eens op met een nog magerder resultaat dan het jaar voordien. Op 9 april 1911, toen Buysse in Antwerpen werd gevierd, was er volgens Alfons Sevens nog geen vuiltje aan de lucht: 'Toen ik naar de feestviering Buysse ging, trok Anseele tusschen Rene De Clercq en mij van de Waesstatie naar het Antwerpsche stadhuis en zei: 'Wij zullen het Vlaamsche volk uit den grond stampen en een nieuw volk aan de menschheid schenken'. Dan vergat ik in dit oogenblik alles, om in Anseele te begroeten den intellectueele, die het wel meent met de Vlaamsche volkszaak en die in zijn eigen partij daarvoor strijd moet voeren tegen de onontwikkelden en de menners, die in alle partijen te vinden zijn. Eilaas, gansch mijn hoop is vernietigd...'

Toch was De Clercq's sociaal engagement nog niet bekoeld. Samen met de socialistische onderwijzer Johan Lefevre, die hem in 1901 begeesterde, wat toen resulteerde in een sterke 'vermaatschappelijking' van zijn kunst (cfr. *Dorscherslied*), schrijft hij eind 1911 tussen pot en pint op briefpapier van uitspanning *De Lustigen Boer* (Sint-Baafsplein) het sociale drama *De Hoeven*. Het stuk, dat in 1913 bij toneeluitgeverij Janssens in Antwerpen zal worden uitgegeven, is geen literair hoogstandje maar bevat wel de felste sociale uitspraken en stellingnamen, ooit door De Clercq gedaan. In bepaalde bedrijven worden frasen uit *Naar Frankrijk*, getoonzet door Jozef Vandermeulen, gezongen. Op 5 februari 1912 wordt het (door bemiddeling van schepen Anseele?) opgevoerd in de Vlaamsche Schouwburg te Gent met Stella Van de Wiele, de vriendin van Fritz van den Berghe, in de rol van Lotje. Tegenstanders vinden het té rauw realistisch en 'wanen zich in een zaal van Vooruit'. Toch krijgt het ook positieve reacties bvb. in Het liberale *Volksbelang* waar Pol Anri het volgende verslag schrijft: 'Den 11e Februari a.s. zal in den Nederlandschen schouwburg te Gent opgevoerd worden *De Hoeven, landelijk spel* in 4 bedrijven, van René De Clercq en Jan Lefevre. De schrijvers hebben Donderdag hun werk aan de tooneelredacteurs der Gentsche bladen voorgelezen. Het stuk, dat vol beweging is en de medewerking vraagt van eene goed geschoolde figuratie, brengt in hoofdzaak twee familiën ten toonele: eenerzijds Peerken en zijn zoon Bart¹ die sympathiek zijn, maar achteruitboeren; anderzijds Wolf, zijne vrouw

¹ Bart is 'gestudeerd' en probeert de landlieden bewust te maken. Mogelijk verwijst De Clercq via hem naar eigen ervaringen bvb. tegenover zijn schoonfamilie e.a.

Ursula en zijne kinderen Odo en Lotje. Ursula kwijnt weg, Lotje bemint Bart. Odo, een zwakkeling, geeft af met Fiene, eene vuilmeid, die hem gansch beheerscht en zwanger is. Wolf is niet alleen belust op bezit van grond en altijd meer grond, maar hij is ook ruw en harteloos voor 't werkvolk. Eens dat Hans Kusters, uit Amerika teruggekomen om te trouwen, de boeren verzoekt hunne werklieden eenige uren vrij af te geven, weigert Wolf, terwijl Bart toestaat. De werklieden morren, vragen opslag, gaan in staking. Vandaar een hevige haat van Wolf tegen Bart, dien hij op alle wijzen zoekt te tergen en te benadelen. Maar de werklieden nemen het voor Bart op, bij zooverre dat, als hij, door opstoking van Wolf, geen paard kan krijgen om zijn hooi te vervoeren. De 'Franschmans', hoewel gereed om heen te gaan, zijn hooi opladen en zelve den wagen voorttrekken, temidden van een onweder. Daar Bart ten achter staat met de pacht, weet Wolf van den rentmeester te verkrijgen dat *hij* het hof van Bart mag huren. Aan dezen blijft niet veel anders meer over dan met zijn vader naar Amerika te vertrekken. Onmiddellijk na de begrafenis van Ursula gaat hij heen na eene treffende scène, waarin o.a. Fiene, die hoopte, door een huwelijk met Odo meesteres te worden op de hoeve, bevel heeft gekregen op staanden voet pak en zak te maken. Maar Lotje zal Bartje vergezellen over zee, hare erfenis verzakend, en Wolf blijft alleen, bedreigd door de voorspelling der werklieden, 'dat ze zich niet zullen geven' in den strijd om meer loon en meer recht. Verschillende bijzonderheden, waarvan wij op de planken veel effect verwachten, hebben wij in deze dorre samenvatting ter zijde gelaten. Maar wij meenen van nu af aan de belangstelling van den lezer te hebben gaande gemaakt voor dit landelijk spel.' Hoewel het thema van *De Hoeven* echt Buyssiaans is, missen we wel de echtheid van het woordgebruik in de dialogen zoals bij Buyse. De Clercq wou de Gentse arbeiders blijkbaar kennis laten maken met een meer geciviliseerde standaardtaal, wat de authenticiteit niet echt ten goede komt.

In de loop van 1912 wordt in de 'Franse Opera' op de Kouter de Franstalige versie van *De Vlasgaard* nl. *Au Pays du Lin* van 1906 hernomen. Medeauteur Sevens schrijft hierover in *De Witte Kaproen* van 11 maart: 'Dank aan de werking van E. Anseele, schepen der stad Gent, die de uitbating van den Franschen theater in zijn bevoegdheid heeft, wordt *Au Pays du Lin* dit jaar in den Franschen theater hernomen. Het was wel op het einde van het tooneeljaar, op een Zaterdag toen het seizoen den Woensdag nadien sloot, maar toch moeten we de stad Gent dankbaar zijn, die er een eer in stelt deze prachtige Vlaamsche opera op het repertorium te houden. En wat een ijver bij den regisseur, de koors (sic), het orkest, de machinisten, bij allen, om in zulk een korten tijd dit werk

van drie Vlamingen op behoorlijke wijze te kunnen opvoeren. Wonderen van werkzaamheid werden daartoe aan den dag gelegd!' Sevens valt een zekere Fontaine aan die in Antwerpen de Nederlandstalige versie van het werk boycot maar er wel de Franstalige versie zal opvoeren. Sevens roept op om Fontaine 'tot zijn Vlaamsche plicht terug te roepen of hem buiten te zetten: ons eigen Vlaamsche kunst stellen tegen de Fransch-Belgische kunst, dat is

opbouwend werk! 't Zal iets schoons zijn *De Vlasgaard* in den Franschen theater te Antwerpen, het jaar dat Conscience herdacht wordt!'

Eveneens in het voorjaar breekt René met componist Emiel Hullebroeck, waarmee hij samen zijn meest populaire liedjes had gemaakt. Op 6 april 1912 schrijft hij een koele brief – 'Geachte Heer' - aan de vroegere 'Vriend Emiel': 'Aangezien sommige toondichters vooral de kunst verstaan om naam en geld te kloppen uit mijn werk zonder een cent eerlijke dankbaarheid te mijnen opzichte heb ik de eer u te berichten...'. De Clercq eist schadeloosstelling: 'zooniet leg ik u verbod op nog iets van mij uit te voeren of te verkopen, of in de toekomst ooit iets te componeren op tekst van mijn hand'. De zaak wordt op 26 april zo goed en zo kwaad als het gaat bijgelegd. Tegelijkertijd wordt door beide kunstenaars een overeenkomst ondertekend, die een vergoeding voorziet van Hullebroeck aan de dichter. De reactie van de toondichter bestaat er echter in geen teksten van De Clercq meer te gebruiken. Tientallen jaren later komt Hullebroeck enigszins omfloerst op de zaak terug: 'Na een jarenlange weldoende intimiteit kwam de breuk. Toch wil ik die onverkwikkelijkheden niet beschrijven, want ik geloof dat René, die geen karakter had, zich heeft laten verschalken door kameraden, die hij te graag hoorde. Het kon echter niet meer worden goedgeemaakt, hoezeer ik er ook onder leed'.

Zoals hierboven al gezegd is 1912 vooral het jaar van belangrijke parlamentsverkiezingen geweest. De Gentse socialisten kochten in dit jaar ondermeer *La linière du canal*, een vlasfabriek met de 200 arbeiders en een kasteeltje erbij dat ze zullen gebruiken om arbeiderskinderen een vakantie te kunnen bieden. In de Fuchsiastraat wordt een eigen chicoreibranderij *De Zon* opgericht. Intussen wordt volop gebouwd aan het majestatische feestpaleis *Vooruit* in de Sint-Pietersnieuwstraat en in verschillende randgemeenten lokalen van *De Zaaier* geopend. Het Franstalige ultramontaanse *Le Bien Public* publiceerde daarop een kaart met het rode Gentse patrimonium dat door de tegenstanders stilaan als een bedreiging wordt ervaren. In het voorjaar kreeg havenschepen Anseele af te rekenen met een wilde staking van de havenarbeiders. Op politiek vlak smeedde men op nationaal vlak een kartel met de liberalen om 'voorgoed het clericale tijdperk af te rekenen'. Het werd een koude douche want alleen al in Gent-Eeklo gingen de katholieken drie procent vooruit. De socialisten haalden er met zo'n 15% van de stemmen hun slechtste resultaat sinds 1894, vooral te wijten aan de achteruitgang in het stedelijke kanton Gent. Anseele stelde voor om op landelijke basis planmatig naar een Algemene werkstaking toe te werken om het zuiver algemeen stemrecht af te dwingen. Die zou dan in 1913 moeten plaatsvinden.

In Wallonië was de stemming geheel onder nul. Weeral was Vlaanderen de rem geweest op verandering. Vandaar Jules Destrées fameuze *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonië et de la Flandre* van augustus 1912. Hij klaagde over de onrechtvaardige behandeling van Wallonië en de Walen in België. De enige oplossing was de omvorming van België in een confederatie van twee volkeren, Vlamingen en Walen, want: 'Sire, il n'y a pas de Belges'. De wallinganten wezen wel de eentaligheid voor Vlaanderen af, want als

goede Belgen wilden ze zich ook over de taalgrens nog ‘chez soi’ voelen en er de Franse cultuur beschermen. De eerste flamingantische reacties op dit Waalse dreigement waren eerder afwijzend. Men wou vooral goede Belgen blijven, maar men voegde er onmiddellijk aan toe dat Vlaanderen de bestuurlijke scheiding niet vreesde, integendeel. Toch won het idee ook in Vlaanderen snel veld vermits de Vlaamse Beweging er ‘niets bij te verliezen maar alles te winnen had’. Sevens schreef al in juli 1912: ‘De bestuurlijke scheiding is de onvermijdelijke dood der franskiljons. Dan eindelijk zullen we in Vlaanderen een zuivere Vlaamsche lucht inademen, en in een ontsmet huis wonen’. In Gent begon één en ander ten gronde te bewegen omdat tal van Vlaamse verzuchtingen i.v.m. leger en onderwijs en de komende Wereldtentoonstelling in Gent geen bevredigend antwoord kregen. Professor Mac Leod - en hij kon het weten - had steeds beweerd dat de franskiljonse loges de grootste rem waren op de Vlaamse beweging. De Brusselse advocaat Maurits Josson had daarop een soort geheime flamingantische tegenloge, het *Vlaamsche Veem* opgericht om ‘het Vlaamsche Volk van allen schadelijken vreemden invloed, voornamelijk van Frankrijk's bemoeiingen in België's binnenlandsche aangelegenheden, vrij te maken, de Nederlandsche taal als een koningin te doen heerschen over de gansche uitgestrektheid van het Vlaamsche land in bestuur, gerecht, leger en school’. De veem-‘broeders’ moesten ‘Vlaamsche vereenigingen noyauteeren ten einde er het Vlaamsch-nationale bewustzijn te wekken en er de Vlaamsche belangen te verdedigen’. Ze moesten een eed van trouw en geheimhouding zweren en zo snel mogelijk nieuwe leden werven. In 1912 werd in Gent een buitenafdeling opgericht met ongeveer 20 leden, meestal directe vrienden van De Clercq. Hijzelf was er om hierboven vermelde reden hoogstwaarschijnlijk niet bij. Toen Destrée met de bestuurlijke scheiding op de proppen kwam, splitste het Veem in twee. Het radicale, ‘gezuiverd Veem’, zou met een blad ‘De bestuurlijke Scheiding’ voor de dag komen. Leden waren o.a. Marcel Minnaert en zijn moeder Josephina Van Overberge, de gebroeders Jules en Alfons Van Roy en De Clercqs vervanger op het atheneum Oscar De Gruyter. In het scholientijdschrift *De Goedendag*, betoogde Minnaert dat hij het roerend eens was met Destrée: er bestond geen Belgisch vaderland en dus ook geen Belgisch patriottisme (‘Wij voelen niets, absoluut niets voor België, waar we behandeld worden als lakeien, als slaven’). Vlamingen en Walen hadden niets met elkaar te maken en de Franse cultuur mocht in Vlaanderen niet langer een bevoorrecht statuut genieten. Vlaanderen moest eentalig worden. ‘De verfranschte Vlamingen zijn een centrum van verbastering dat moet uitgeroeid worden’. De Vlaamse Hogeschool zou de nationale intellectuelen vormen, een Vlaams leger zou zich tot het volk richten en het stamtrots en eigenwaarde geven. In beide gevallen zou men ‘een centrum van verbastering herscheppen in een brandpunt van nationaliteitsgevoel’. Eigenlijk zien we hier al het activisme ontbotten. De radicale kern en oorsprong van het activisme, het Gentse *Jong Vlaanderen*, vindt hier zowel qua mankracht als ideeën zijn oorsprong. Een aanwijzing te meer dat het activisme geen Duits importproduct was maar een logische voortzetting van vooroorlogs radicalisme.

Joost Vandommele

René De Clercq voorgesteld aan Albert I

In onze nieuwsbrief van 2009 besteedden we uitgebreid aandacht aan het boek *Ouverture 1912, Literatuur en Vlaamse Beweging aan de vooravond van de Grote Oorlog* (AMVC-Letterenhuis, 2008) van Matthijs De Ridder. Daarin wordt 1912 als hét kantelmoment geduid van de literatuurvernieuwing in Vlaanderen. De toespraak van De Clercq op 11 augustus 1912 om 10.30 u. op de Conscienceherdenking in Antwerpen, illustreert dit breukmoment (De Ridder pag. 81-107 en onze bijdragen op webstek www.renedeclercq.be). In deze bijdrage gaan we in op een ander belangrijk moment, enkele dagen later nl. als De Clercq wordt voorgesteld aan de koning en de koningin. Onze bronnen zijn een contemporair verslag van Alfons Sevens uit *De Witte Kaproen* van september 1912 en de herinneringen van Raf Verhulst¹ 22 jaar later, neergepend ten behoeve van Antoon Jacob die op dat moment aan een biografie van De Clercq werkt².

Op 11 augustus 1912 herdenkt Vlaanderen Conscience in Antwerpen. Kortrijk had reeds op 10 juli de Consciencefeestelijkheden geopend, Brussel volgde op 14 en 21 juli, in Gent³, Brugge en Luik waren er bescheiden vieringen. Op 14-15 augustus wordt in Antwerpen in aanwezigheid van Albert I en Elisabeth een reprise van de feeststoet gehouden (de stad Antwerpen had voor de gebeurtenissen 125.000 Frank uitgetrokken). De koning houdt drie gelegenheidsredevoeringen waarvan de eerste in het Nederlands (volgens *Het Handelsblad* dd. 16 augustus ging Alberts Nederlands met rasse schreden vooruit). Tussen honderd- en tweehonderdduizend mensen van overal in Vlaanderen woonden de feestweek in Antwerpen bij. Net als bv. Vlaanderens Kunsttag in Gent het jaar voordien, waar De Clercq overigens ook een manifeste rol vervulde, was er aan deze massabijeenkomst niks subversief. Zij hadden op zich geen politiek karakter maar waren manifestaties van Vlaams machtsvertoon en eensgezindheid die de hooggespannen verwachtingen inzake het realiseren van de Vlaamse eisen ondersteunden. De teleurstelling zou echter vlug volgen... De Vlamingen waren toen unaniem zeer tevreden over Albert I, hoewel deze in zijn redevoeringen zeer dubbelzinnig bleef en geen uitspraak deed over essentiële zaken bv. de wenselijkheid van een Vlaamse Universiteit.

In *De Witte Kaproen* schrijft Sevens: ‘DE KONING - Ge moogt daar onmiddellijk de koningin achter zetten, want als de ontvangst van de koning te Antwerpen over-geestdriftig is

¹ Raf Verhulst (Wommelgem 7.02.1866 - Aken 24.03.1941) zou, in tegenstelling tot Alfons Sevens maar zoals De Clercq vanaf 1915 toetreden tot het radicale activisme en o.m. zetelen in de Raad van Vlaanderen.

² Gepubliceerd in ‘Het Vlaamsche Volk’ 2de jaargang nr. 16 zondag 5 mei 1934 onder de titel: Een koninklijk bezoek aan de letterkundigen in Augustus 1912. *Een en ander over RENE DE CLERCQ voor Dr. Anton Jacob*.

³ In Gent was er op zondag 21 juli een provinciale ‘Consciencebetoging’ geweest onder bezieling van Jan Wannijn. Men had in alle Gentse wijken en gebuurtten 31 avonden lang het volk over Conscience gesproken en Vlaamse liederen aangeleerd. De algemene herhaling op zaterdag werd door 3.000 personen bijgewoond. Op 21 juli waren duizenden opgedaagd o.m. ‘in een optocht met 150 muziekmaatschappijen, Vlaamse kringen en schoolgroepen’. Ter vergelijking: op Vlaanderens Kunsttag, 16 juli 1911 defileerden er 415 maatschappijen met enkele tienduizenden aanwezigen.

geweest, dan ligt dat wel voor den grootsten helft aan de koningin. De koning had bedankt voor de militaire eer; hij wilde door de stad rijden niet tusschen twee hagen soldaten, maar tusschen twee vestingen van volk'...'Op Vlaamsch gebied hebben en de koning en de burgemeester van Antwerpen hun plicht gedaan. De koning heeft aan het Vlaamsche volk, dat door den mond van den burgemeester hem aansprak, in 't Vlaamsch geantwoord. Natuurlijk dat de rijke mensen of deze die er den schijn van hebben, te Antwerpen hebben willen bewijzen dat de Vlaamsche strijd geen rassenstrijd, maar een klassenstrijd is. Het hoog volk in Vlaanderen spreekt in 't publiek geen Vlaamsch; het Vlaamsch blijft voor hen nog altijd de taal der meiden, der knechts, der werkslaven, der boeren. Zoo in de handelkamer werd de koning in 't Fransch onthaald. Monseigneur Mercier is slimmer geworden. Die heeft geleerd, en heeft de koning bij zijn intrede in de kerk in 't Vlaamsch aangesproken'...

Het huis De Beukelaar aan de Minderbroederrui in Antwerpen gefotografeerd tijdens de Consciencefeesten in 1912. Hier werd De Clercq aan Albert I voorgesteld.

‘DE KONING BIJ DE VLAAMSCHE LETTERKUNDIGEN’

‘De koning heeft de Consciencetentoonstelling bezocht en de stad Antwerpen had de Vlaamsche letterkundigen uitgenoodigd om daar aanwezig te zijn. 't Is altijd plezierig en leerzaam eens alles van dichtbij te zien en zoo waren we daar ook naar toe getrokken. Een vijftigtal letterkundigen waren aanwezig. Wij bemerkten Pol De Mont, Raf Verhulst, Cyriel Buysse, René De Clercq, pastoor Verriest, Julius Persyn, Herman Teirlinck, enz. De koning was een uurken te laat met dat bezoek aan de pantserschepen, en scheen slechts over een vijftal minuten te beschikken. De stad Antwerpen ten andere had de letterkundigen wel uitgenoodigd, maar had vergeten iemand daar te stellen om de letterkundigen te ontvangen. Nu, het ging daar alles oprecht democratisch aan toe. De koning trok recht naar Raf Verhulst wie hij reeds tot een onderhoud had uitgenoodigd. Een schoon figuur Raf Verhulst, zooals hij daar stond. Een lichte buiging en dan keersrecht. Beleeft zonder de minste kruiperij noch gemaaktheid. Zoo dient een Vlaamsch letterkundige en strijder voor zijn vorst te zijn. Dan las schepen Van Kuyck een papierken af. Hij had wel een bril op, maar geen gevaar dat hij de

letters niet zou gezien hebben want ze schenen wel een centimeter groot. Toen was het de beurt aan Pol De Mont, aan Emmanuels De Bom, aan Max Rooses, aan pastoor Verriest, aan Cyriel Buysse en misschien nog anderen, want opgeteekend heb ik ze niet. Maar toch, daar ziet Raf Verhulst René De Clercq staan en roept: 'René'. Maar René De Clercq schijnt niet veel lust te hebben. Pol De Mont komt nu ook af en stelt René De Clercq aan den koning voor: 'onze groote volksdichter'. En ge bemerkt oogenblikkelijk in het wezen der koningin, dat ze dien naam René De Clercq kent. En wat de koningin betreft, ze spreken dikwijls van een lieve verschijning, maar dat is de koningin in de hoogste mate. Of ze schoon is? Toch veel schooner dan op haar portret. Zoohaast ze binnentreedt voelt ge er sympathie voor. Zoo bevallig, zoo eenvoudig vriendelijk kunt ge niemand droomen. Ondertusschen kregen de twee prinsen elk een boek 'in 't Vlaamsch' zei de tweede zoon van den koning het boek beijkende. Wat de kleine prinses Marie-José betreft, dat is geen van de zittende soort: ze draaide op haar duizend gemakken het lintje rond om het bloemenruikertje dat ze in de handen droeg. En à propos van onze twee prinsen, al de gazetten hebben verteld dat Karel zijn naam in het guldenboek op het stadhuis met twee a's had geschreven. Daar is niets van. Hij heeft getekend: Charles, graaf van Vlaanderen.'

Nadien wordt van de gelegenheid gebruik gemaakt om het 32ste Nederlandse taal en letterkundig congres te houden.

Sevens zoomt ook in op de Antwerpse burgemeester De Vos. Niet onbelangrijk in de wetenschap van het hatelijke Franstalige pamflet 'La vérité sur la chute (où la capitulation) d'Anvers' van februari 1915 dat o.m. de Vlaamsgezinde De Vos zal verwijten Antwerpen in oktober 1914 eerloos en uit eigenbelang te hebben overgeleverd aan de Duitsers.

BURGEMEESTER DE VOS

‘Dit verslag kunnen we niet sluiten zonder een woord van hulde te brengen aan den burgemeester van Antwerpen. Toen René De Clercq in den Dierentuin zijn feestrede had geëindigd, ging burgemeester De Vos bij hem, drukte hem lang en hartelijk de hand en zegde luid, opdat men het goed kon hooren, dat de wensch van De Clercq - de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool - ook zijn grootste wensch was, en dat hij hoopte, dat die wensch weldra zou vervuld worden. Wij hebben reeds geschreven, hoe de heer De Vos als burgemeester van het Vlaamsche Antwerpen bij het Koninklijke bezoek zijn plicht vervulde. Voor het Congres was hij zeer vriendelijk. Zijn aanspraak tot de Congresleden op den raout (= deftige avondreceptie, JV), was hij door en door Vlaamsch. Ook toen Pol De Mont hem in ‘t bijzonder dankte en loofde, werden die woorden door al de aanwezigen met een daverend handgeklap bekrachtigd. Dan antwoordde de burgemeester nog enkele woorden, die uit het diepste van zijn gemoed kwamen. De Vlamingen zullen niet gauw vergeten dat burgemeester De Vos door sommige penneknechten laffelijk en gemeen aangevallen werd, uitsluitelijk omdat hij als burgemeester den weg door Jan Van Ryswyck gebaad wil volgen’.

DE LETTERBENDE UIT DEN IVOREN TOREN

Verder lezen we in hetzelfde nummer van *De Witte Kaproen* nog een niet ondertekende bijdrage over De Clercqs speech waarin hij het heeft over sommige nieuwlichters o.m. Van de Woestijne, die Conscience durven relativieren door te stellen dat ‘zijn taal gebrekkig was, zijn dialogen vals, zijn natuur- en karakterschildering soms kleurloos, week en onwerkelijk’. Sommige elementen in dit artikel hebben m.i. niets aan actualiteit ingeboet: ‘In onze letterkundige wereld heeft de redevoering van René De Clercq te Antwerpen uitgesproken, heel wat beroering verwekt. René De Clercq heeft daar Conscience gewroken over al de spotternijen, die de nieuwe Vlaamsche letterkunde, oud-opstellers van *Vlaanderen*⁴ met hun meeloopters en meeloopertjes voor den grooten Conscience steeds over hadden. Dat verwonderde ons geenszins van De Clercq. Altijd heeft onze dichter, die in ‘t kort zal blijken te zijn de romanschrijver⁵, Conscience verdedigt tegen de letterbende uit den ivoeren toren, die niet alleen Conscience maar zelfs de Vlaamsche Beweging, de Vlaamsche strijders, ja, zelfs het Vlaamsche volk met misprijzen bejegende. Zelfs voor den staat hadden ze in dien tijd, toen ze nog aan den kaas niet peuterden, niet veel over; en slechts deze Vlaamsche steden hebben eenige cultuur, die hen uitnoodigen om een lezing te komen houden. Onnoodig dus te zeggen dat de ‘Rotterdamsche Courant’⁶ een paar prijkjes moest geven en dat de Chevalier uit de Métropole een artikel tegen De Clercq moest schrijven. Maar dit alles was voor de mannen van den ivoeren toren nog niet voldoende. Met meer kracht moest hun geliefd thema verkondigd: Het Vlaamsche volk is veel te stom om ons te begrijpen, maar het mag niet te stom zijn om ons te betalen. Als er genieën in Vlaanderen loopen, die zoo verre boven het

⁴ Het literaire tijdschrift *Vlaanderen* was naast *Groot Nederland* van 1903 tot 1907 één van de opvolgers van het legendarische *Van nu en straks*. De Clercq heeft sporadisch in alle drie gepubliceerd.

⁵ De Clercq was toen bezig met de romans *Het Rootland* en *Harmen Riels*.

⁶ Karel van de Woestijne was sedert 1906 correspondent voor België voor NRC.

gewone peil der menschheid verheven zijn, dat ze zich zelf niet begrijpen, zou de staat en het volk, in de plaats van al dat schoon geld aan die viering van dooden te hangen, dat geld moeten besteden aan de levende letterkundigen, waarbij de dooden een groote zero zijn! Al die groote Vlaamsche genieën zouden moeten in de steden in kastelen wonen, in den zomer aan de zee of in Italië verblijven. En als ze zich dan gewaardigen te schrijven... voor het nageslacht, want ik herhaal het, het tegenwoordig geslacht is te dom...' ...'Luister, in Vlaanderen wordt een taalstrijd gestreden, die veel geld kost en veel ondank meebrengt, en door de officieele wereld te Brussel heel slecht aanzien wordt. Strijdend flamingant zijn is geen aanbeveling om een plaats in 't Ministerie te bekomen. Steeds stonden de Vlaamsche letterkundigen - wil letterkunde in den schoonen, goeden zin van het woord niet zeggen: gedachten zaaien, baan breken, strijden voor recht en rechtvaardigheid, verdedigen van armen en verdrukten! - aan het hoofd der Vlaamsche Beweging. Zoo Conscience, zoo Rodenbach, zoo Vuylsteke, zoo Gezelle (want tusschen haakjes gezegd, zet nooit Gezelle bij Van de Woestyne niet meer: die twee namen passen niet samen). Zoo nog de tegenwoordige Vlaamsche letterkundigen die zich niet in den ivoeren toren opgesloten hebben, alhoewel zij heel gemakkelijk op kunstgebied de vergelijking kunnen doorstaan: wij noemen slechts Pol de Mont, Nestor de Tière, Raf Verhulst, René De Clercq. En het Vlaamsche volk, niet slechts eenige snobs, eerbiedigt deze kunstenaars, die zich niet boven het volk plaatsen, maar in en voor het volk werken. Belachelijk is het, dat een zeker klieksken den boventoon in de Vlaamsche letterkunde wil geven en onrechtstreeks de oorzaak is, dat een gezonde volkskunst, bij gebrek aan waardeering, zoo moeilijk in Vlaanderen gedijt. Voor die censors telt geen volksliteratuur'... 'Voor den regelmatigigen opbloei van onze kunst en ons volk, dient de opperheerschappij van het kliekje van den ivoeren toren in Vlaanderen gebroken. Een volk heeft voor zijn voeding niet alleen pasteibakkers noodig, maar ook broodbakkers... Zelfs gaat het niet alle dagen krentenbrood te eten: men leeft hoofdzakelijk met roggebrood en tarwebrood en men blijft er gezondst van. In Vlaanderen hebben we bij de letterkundigen veel pasteibakkers, omdat de meeste geen kloeke armen genoeg hebben om de gewonen brooddeeg te beslaan. Wij hebben hoofdzakelijk voor het Vlaamsche werkvolk, dat geen geld heeft om patekens te koopen en dat zich moet voeden met tarwebrood, gezonde volkskunst noodig. Dan zal er nog altijd plaats blijven voor den pasteibakker, wiens vak het niet is voor het maal maar voor het nagerecht te zorgen.'

De herinneringen van Raf Verhulst (22 jaar later)

'Dien dag regende het of 't had tenminste een malsche bui gedaan. Hoe dit ons nog zoo goed geheugd? Wel, 't is dank zij de broek van René, hoogopgeschort en desondanks tot aan de waden bespat, dat het opviel. Met groote schreden kwam hij door Antwerpen's modderzweetende straten aanstappen, op 't nippertje, want al de halfhooge oomes, stonden reeds op een rij in de breede gang van de Edward de Beukelaer-Huizinge⁷, aan de Minderbroedersrui, waar de Conscience-tentoonstelling werd ingericht, en zij bevoelden in een zenuwachtige afwachting of hun hagelblank dasje wel recht zat en trokken het zeem van

⁷ Het huidige AMVC-Letterenhuis.

hun witte handschoenen glad. 't Was een spannend oogenblik de Koninklijke auto was gesignaleerd!! De 'halfhooge' zeggen we, want de 'werkelijk hooge' waren in de Feestzaal achtergebleven en hadden er hunne Majesteiten moeten buitenkomplimenteerden. Uitgenomen die vele spatjes en de opstekende lussen van zijn 'bottienen', zichtbaar vanwege den omgevouwen broekrand, kwam René er bijzonder deftig en keurig voor: heelemaal gedost en gedast in 't zwart al de knoopjes, ook die van de vest, zorgvuldig geknoopt, zonder dat er boven een knoop en onder een knoopschaat overschoot. Tiptop! Hij mocht gerust aan Hunne majesteiten worden voorgesteld. Uit de binnenzakken en de achterzakken van zijn gekleede slipjas pulde kranten, veeleer haastig te zaam gedrukt dan netjes gevouwen. Dit verbrak eenigzins op artistieke wijze snit en lijn van wat aan zijn opschik anders al te modisch had kunnen voorkomen, en hem te veel op 'n prentje van uit een konfektiehuis kon doen gelijken. Een felle kerel, hoog van gestalte, breed geschouderd, met mannelijk zwartbesnorden en zwartbebaarden transvalerskop, die dadelijk de aandacht op zich trok. Iemand waarbij ge vraagt: wie is dat? Een beeld van kracht, gezondheid en levensaanvaarding. Een eik!... Eilaas, hoe vroeg geveld! Vlaanderens heerlijksten liederenzanger had toen bruine lokken, breedgolvend, met een zwierige tevens bevallig moedwillige voorlok, die niet bij den hoop wou blijven en telkens weer op het niet hooggewelfd, doch zuiver geboetseerd voorhoofd nederviel. Zijn ogen, vrijmoedige oogen keken rustig, zelfzeker voor zich uit en ze waren toch zacht. Tusschen die lokkenweelde en den breeden neergolvenden baard kwam de neus als 't ware een beetje in de verdrukking met een deuk in plaats van een arendsboog. Bij innerlijke bewogenheid verbreedden zich de neusvleugels en vormden talrijke plooien, tot op de wangen, wat heelemaal niet misstond en slechts nog meer levendigheid aan het uitdrukkingsvol gelaat bijzette. We zien hem zijn intrede maken over de tapijten, pas één minuut vóór den Koning. Hij lachte gul, als hij door de dubbele wachtende rijen schreed, en knikte vriendelijk en oolijk, alsof dit alles hemzelf gold en hij voor de hoffelijkheid dankte. Er werd gefluisterd en die hem kenden fluisterden terug: René de Clercq!' ... 'Daar was Hugo Verriest, met het scherp omljnd profiel, een bril op den mooien neus, omstraald door den glans van Guido Gezelle en Albrecht Rodenbach, in het diep en gewettigd besef, dat hij de bijzonderste persoonlijkheid was op onze zijde. René de Clercq, egocentrisch, nog méér dan de anderen wachtend op dit iets dat niet kwam. Zijn gekleede jas was niet dichtgeknoopt, vanwege de warmte, zoodat wij het doorgebeten hoornen mondstuk van zijn pijp uit zijn linker binnenzak naar buiten zagen steken. Waarom niet? Stonden die officiële heeren, en de blozende Koning zelf, niet met een langen degen aan de heup - een ding dat toch ter wereld tot niets anders kan dienen dan om iemand de keel af te steken of, pang! door de borst. te stooten? Dat waren ze niet van zin! Waarom sleepen zij dan het hinderlijk, rammelend, blinkend voorwerp achterna, het dragend als een vrouw haar sleep, op gevaar van de trappen te struikelen, moest het tusschen hun beenen verward geraken? Hoe zou dan René's zinnebeeld van rust en gezelligheid iemand aanstoot kunnen geven?' ... 'Hunne Majesteiten werden door de Consciencetentoonstelling rondgeleid, op eerbiedigen afstand gevolgd door de uitgenoodigden. René was 't beu. Hij troonde me zonder veel tegenstand mee bij den arm, spoedde van de trappen, trok met groote stappen door de gang, en met welnemen van de rondbollige laurieren stak hij zijn pijp op. 't

Eerste wat hij me zei na een paar halen: ‘Als ze mij nu niet dekoreeren, dan moeten zij er nooit meer mee afkomen!’⁸ We konden niet nalaten hem verwonderd aan te kijken! *Tu quoque, Renate!*... Hoe kon een onafhankelijke geest als de zijne, aan zóó iets denken, en dit in den tijd dat hij te Gent met Anseele liep en zich inbeeldde dat het socialisme hem aantrok! De decoratie kwam niet en om ze later nog te weigeren bood de gelegenheid zich niet meer aan... In Salvator, op de Oude Koornmarkt bij een donkeren, fluweeligen Münchener sprak hij verder geen woord meer over ‘t vorstelijk bezoek maar wel over zijn gedichten, tooneelstukken, prozawerken, die in zijn brein aan ‘t kiemen waren. Wij hadden opgemerkt, hoe René en Hugo Verriest met elkaar niet spraken. Was het louter toeval van twee mensen uit dezelfde streek, die daartoe, vóór en na, genoeg gelegenheid hadden? Neen ‘t was geen toeval. Hij vertelde ons een pijnlijke geschiedenis, die zeker op een misverstand berustte en daarom niet van belang kan zijn voor zijn biograaf. Wij spreken er van omdat de wegen van beide befaamde Westvlaamsche dichters sindsdien uiteenliepen en hun vijandschap - het woord is niet te sterk - misschien toch wel eenigen invloed had op René’s breuk met al de Roomscheid van zijn Westvlaamsche omgeving en van zijn verleden. Die breuk is nooit tot uiting gekomen in zijn schriften, doch bleef uiteindelijk tot in den dood, met ’n stugge fierheid. De uitweidingen en afwijkingen in den loop van ‘t verhaal hebben ons verrast en een volgend maal hebben wij nog wel ‘n paar herinneringen aan de figuren van René de Clercq, die in en na den oorlog zulk een geweldige grootheid zou verwerven’.

Samenstelling Joost Vandommele

⁸ Wellicht dacht De Clercq aan de Lovelinghulde enige maanden voordien in Gent waar deze in directe aanwezigheid van De Clercq tot officier in de Leopoldsorte werd benoemd en het ridderkruis van Oranje-Nassau werd verleend.

Virginie Lovelingherdenking

Op 28 april 1912 werd de schrijfster Virginie Loveling (Nevele, 17 mei 1836 - Gent, 1 december 1923) officieel gehuldigd voor haar hele oeuvre. Er werd een uitvoerend comité samengesteld met als erevoorzitters Prosper Poulet, Minister van Wetenschappen en Kunsten, baron de Kerckhove d' Exaerde, Gouverneur van Oost-Vlaanderen en Emile Braun, burgemeester van Gent; voorzitter: René De Clercq, secretaris: Richard De Cneudt, penningmeester: Adolphe Herckenrath, leden: Gustaaf D'Hondt, Paul Kenis, Lambrecht Lambrecht, Alfons Sevens, Frans Thiry en Jules Van Roy. In totaal werden 815 personen en maatschappijen ingeschreven.

Programma van de 'huldebetooging', 1912 (AMVC L863 D)

De optocht vertrekt om 2 u 's middags op het Sint-Pietersplein met het kuldersmuziek¹ op kop en ontbindt zich aan het stadhuis. Na de defilé van 170² maatschappijen komt het rijtuig met Virginie Loveling en René De Clercq. Hierna volgt het verslag van Pol Anri³ uit het Gentse liberale weekblad *Het Volksbelang* dd.4 mei 1912.

¹ Weesjongens

² Oorspronkelijk waren het er 160 maar *De Witte Kaproen* vermeldt nog 10 late inschrijvers.

³ Pol Anri (Gent, 20 april 1865-Gent, 21 juli 1953) was een onderwijzer-literator.

‘HULDEBETOOGING VOOR VIRGINIE LOVELING,

De feestelijkheden ter eere van mejuffer Virginie Loveling zijn buitengewoon welgeslaagd en mochten zich verheugen in de sympathie van de gansche bevolking. Een stoet van 160 maatschappijen, waaronder talrijke groepen uit Antwerpen, Brussel, Brugge, Oostende, Rupelmonde, Nevele, enz., ging de schrijfster aan hare woning⁴ afhalen en bracht haar, door eene dichte haag toeschouwers, naar het stadhuis. De heer René De Clercq, voorzitter van het inrichtingscomiteit, stelde haar aan het gemeentebestuur voor. De heer Braun, burgemeester, verwelkomde haar. In de schrijfster, die tot het hart zelf van haar volk wist te spreken en wier werken tot het beste behooren dat in de laatste vijftig jaar werd voortgebracht, roemde hij de gemoedelijkheid, den kloeken mannelijken moed, de kleurige oorspronkelijkheid, de vastheid der karakterteekening. Zij aarzelde niet, de onrustwekkende problema's van het bestaan te behandelen en heeft het volk leeren denken, wat wel het vereerendste is in de zending van onze kunstenaars. Namens het gemeentebestuur bood de burgemeester haar een gouden gedenkpenning aan.

Diep ontroerd antwoordde mejuffer Loveling op de redevoering van den heer Braun. Zij drukte hare erkentelijkheid uit voor de hulde, die de stad harer keuze, haar dierbaar Gent, haar onder algemeene deelneming bracht. Zij zag er het bewijs in, dat haar letterkundig werk weerklink heeft gevonden in de harten, en zij heeft nooit iets beters betracht.

⁴ Loveling woonde sedert 1880 in Gent, eerst in de Ottogracht nr. 8, dan vlakbij het Gentse Citadelpark in de Filips van Marnixstraat nr. 18.

Na de ontvangst op het stadhuis werd de schrijfster naar den Nederlandschen schouwburg geleid, waar de heer gouverneur aanwezig was, de heer burgemeester, de heeren schepenen De Bruyne en De Weert, alsook de heer Muller, afgevaardigde van de Nederlandsche regeering. Op het tooneel waren de vaandels gegroepeerd van al de maatschappijen, die in den stoet vertegenwoordigd waren geweest. De heer De Clercq sprak hier de feestrede uit:

De Clercq leidt Virginie Loveling het stadhuis binnen

‘Ontelbaar, zei hij, zullen we te Antwerpen staan om Conscience te vieren. Maar zonder de overledenen voor het heden in de schaduw te stellen, mogen wij onze levende kunstenaars huldigen. In mejuffer Loveling, die alle moeite heeft gedaan om deze hulde te ontwijken, begroet Vlaanderen zijne schoonste schrijfster en eene der krachtigste vrouwen. Haar werk was steeds oorspronkelijk, keurig van inhoud, vol fijne waarneming en diep gevoel. *Een dure Eed*, b. v., getuigt van breedheid van zicht en volledige bekendheid met onze buitenlieden. De figuur van Reine is haast grooter dan Triene in den Loteling. Wel is het lied des zangers liefste loon; maar het moet en het mag hem toch eene voldoening zijn, te zien dat zijn werk voortleeft bij zijn volk: dat is eene waarborg voor de toekomstige onsterfelijkheid. Spreker biedt aan de schrijfster haar marmeren borstbeeld aan, het werk van den beeldhouwer De Cock, en wenscht haar ten slotte toe: Leef lang, lang en gelukkig te midden van uwe vrienden, eeuwig in uwe werken en in het hart van uw volk!’⁵

Alsnu worden aan de schrijfster allerlei bloemengeschenken aangeboden; het tooneel wordt aldra in een prachtigen tuin herschapen. De heer Richard De Cneudt, secretaris van het inrichtingscomiteit, leest nu de telegrammen en brieven van verontschuldiging voor. Eerst eene verontschuldiging van den heer Poulet, minister van Wetenschap en Kunst, en een tweede telegram van denzelfde, luidende als volgt: Mejuffer Loveling, het is mij zeer aangenaam u te laten weten dat, op mijn voorstel, Z. M. de Koning met eene bijzondere welwillendheid u tot den graad van officier in de Leopoldsorde heeft bevorderd. Daarop breekt eene grootsche ovatie los, met *Brabançonne* en *Vlaamschen Leeuw*, en het duurt vrij lang eer de secretaris zijne opsomming kan voortzetten.’ ... ‘De heer Muller, afgevaardigde der Nederlandsche regeering, getuigt dat de schrijfster in Noord-Nederland geëerd en geliefd wordt. Hij huldigt in haar, dat zij als voertuig van hare gedachten gekozen heeft en niet de andere taal van ons koninkrijk, maar hare moedertaal. Dankbaar brengen de Nederlanders

⁵ De volledige toespraak vind je op onze webstek.

haar den broederlijken groet. Krachtens opdracht zijner regeering deelt hij aan mejuffer Loveling mede, dat het Hare Majesteit de Koningin behaagd heeft, haar het ridderkruis van de Oranje-Nassau-orde toe te kennen. Geestdriftig handgeklap begroet deze mededeeling, en de aanwezigen zingen, rechtstaand, *Wien Neerlands bloed*. De heer Van Roy⁶ brengt aan mejuffer Loveling de hulde van hare medeburgers van Nevele, die fier zijn op haar, hare zuster Rosalie en Cyriel Buysse. Namens de Nevelsche bevolking biedt hij haar eenen gedenkpenning aan.’ Daarna volgt een lange toespraak door professor Paul Fredericq die de verdiensten van Loveling in de liberale Vlaamse beweging schetst. Daarna spreekt de liberale volksvertegenwoordiger Arthur Buysse. Het Volksbelang vervolgt: ‘De heer René De Rijcke bracht, als Waal, een hartelijke groet aan de sympathieke schrijfster. Hij sprak in het Fransch en besloot zijne rede met deze woorden in onze taal: Ik drink op de vaderlandlievende eendracht tusschen Waal en Vlaming. Deze heildronk werd langdurig toegejuicht. De heer Robbers, in naam der aanzittende Noord-Nederlanders, dronk op de eendracht tusschen Zuid en Noord.’ ... ‘De Koning liet als volgt den toast beantwoorden, die op hem werd uitgebracht: ‘De Koning en de Koningin bedanken hartelijk al de deelnemers aan het banket Virginie Loveling voor hunne toegenegen gevoelens. (get.) INGENBLEEK, secretaris⁷’. Van H. M. de Koningin van Nederland kwam het volgend antwoord in: ‘Het Loo. Ontvangt allen Harer Majesteits dank voor uitgebrachte heilwensen. (get.) Adjudant VANMÜEHLEN.’ Mejuffrouw Loveling bedankt uit ganscher hart al de personen, welke haar sympathie hebben betuigd op den heugelijken dag van 28 april laatstleden.’

Samenstelling: Joost Vandommele

⁶ Jules van Roy (Ledeberg 4 juli 1880 - 's-Gravenhage 10 december 1940). Broer van Alfons van Roy en Robert van Roy. De Van Roys woonden op dat moment in Nevele. Zij zouden alle 3 in het activisme terecht komen.

⁷ Albert maakte rond 1900 ook kennis met Jules Ingenbleek (1876-1953). Samen discussieerden ze over sociale problemen, bezochten Groot-Brittannië om er de sociale toestanden in de Engelse industriële bekkens te bestuderen, en volgden de ontwikkeling van de socialistische partijen in België en de buurlanden op de voet. Albert kwam tot de conclusie dat er voldoende gemeenschappelijke belangen waren voor de monarchie en sociaal democratie: in ruil voor het beheer over een uitgebouwde sociale zekerheid zouden de socialisten de monarchie steunen. Door deze stilzwijgende overeenkomst werd een nieuwe, belangrijke en duurzame steunpijler, gesteund op breed volkbelang, onder het Belgische kaartenhuis geplant... Ingenbleek werd in 1909 secretaris van Albert I en tijdens WO I zelfs privésecretaris van zowel de koning als de koningin. In deze functie zou hij ook alle correspondentie aan René De Clercq in Nederland tekenen bvb het schrijven van dd 27 januari 1915 waarin gezegd wordt dat ‘de koning het dichtwerk ontvangen heeft dat ter zijner eer werd opgesteld’.

**Zondag 15 april 2012: Opening tentoonstelling en digitale presentatie over de
Wereldtentoonstelling Gent 1913**

Toespraak van dr. Matthijs de Ridder over:

René De Clercq en de literaire vernieuwing in 1912-1913

Dames en heren,

Het lijken twee gewone jaren. 1912 en 1913 springen in ieder geval niet in het oog als dé jaren waarin iets alles bepalends is gebeurd. Zeker in de Vlaamse literatuurgeschiedenis vormen de jaren onmiddellijk voor de Eerste Wereldoorlog geen moment waar lang bij stil wordt gestaan. Tussen de esthetische vernieuwing van *Van Nu en Straks* en de avant-gardistische literatuurvernieuwing tijdens de Eerste Wereldoorlog, onderscheiden we meestal een periode van relatieve stilstand. Zelfs *De Boomgaard*, het tijdschrift dat er rond 1910 in geslaagd was om net geen échte vernieuwing door te voeren, was in 1912 al verdwenen en een nieuwe generatie diende zich niet meteen aan.

Vlak voor de Grote Oorlog lijkt er in de Vlaamse letteren niet al te veel te rapen. Het laatste wapenfeit voordat de wereld en dus ook de literatuur zich in het avontuur zouden storten, is doorgaans de commotie in de zomer van 1911 om de toekenning van de Vijfjaarlijkse Staatsprijs aan Stijn Streuvels. De prijs die hij dat jaar voor de tweede achtereenvolgende keer kreeg, tot grote ontevredenheid van de literaire goegemeente, inclusief de mannen van *De Boomgaard*, die collectief van mening was dat die prijs Cyriel Buysse toekwam. Zo eindigt de ‘geleidelijke ontwikkeling’ die in de woorden van R.F. Lissens ‘erg op een eb lijkt’, met geruzie over de betekenis van twee prominente vertegenwoordigers van een generatie die tot de Eerste Wereldoorlog in grote mate het voorkomen van de Vlaamse literatuur had bepaald.

Wat er vervolgens nog aan literatuur verscheen, werd ofwel bekeken in het licht van datgene wat eigenlijk al voorbij was, ofwel van datgene wat pas na de Grote Oorlog zou doorbreken. Dat laatste gebeurde bijvoorbeeld met Willem Elsschot en Jan van Nijlen, die uit het vacuüm van de vooroorlogse jaren werden geëvacueerd en in hun geheel in de jaren twintig en dertig werden ondergebracht. Met het dandyeske gefezel van André de Ridder of de nauwelijks veredelde streekliteratuur van René de Clercq leken deze twee nieuwkomers niets te maken mogen te hebben.

Maar als de schrijvers die het literaire landschap van vlak voor de Eerste Wereldoorlog vormgaven al in verband werden gebracht met de literaire en maatschappelijke stromingen binnen de Vlaamse letteren, dan gebeurde dat eerder op basis van aannames, dan op basis van een gedegen lectuur. De Clercqs streekroman werd bijvoorbeeld zonder al te veel argumenten weggezet als een voorschot op de volks-nationalistische plattelandsroman. Dat hij niet alleen een veel genuanceerder positie innam in het literaire veld, maar ook op een veel minder

uitgesproken manier nadacht over de (moderne) Belgische en Vlaamse maatschappij, bleef op die manier een goed bewaard geheim.

Een nóg beter bewaard geheim bleef een nieuwe stem die ondanks het vermeende laagtij van de Vlaamse letteren wel degelijk beroering veroorzaakte: de bijna volledig vergeten M.B. Ledegouwer, pseudoniem van de Gentenaar en leerling van De Clercq aan het Gentse atheneum Evarist Verdurme, 1895-1914. Ook zijn werk ging verloren in de aanname dat de échte vernieuwing na *Van Nu en Straks* en *De Boomgaard* een radicale vormvernieuwing à la Paul van Ostaijen moest zijn, waardoor ook deze vroege uitdager van het romantische discours van de Vlaamse Beweging opging in de nevelen van de onverschilligheid en zijn uiterst (maatschappij)kritische werk omwille van esthetische gevoeligheden onbestudeerd bleef. Maar zowel Ledegouwer als De Clercq publiceerden in 1912 en 1913 boeken waarin zij op zoek gingen naar nieuwe antwoorden op de oude vragen van volksontwikkeling en emancipatie. Ledegouwer deed dat in zijn dichtbundel *Heoos* (1912), zijn pamflet *De naakte jongeling* (1913) en in zijn toneelstuk *Machteld* (1913). De Clercq bewandelde nieuwe paden in zijn veel te weinig gelezen roman *Harmen Riels* (1913).

De reden waarom deze vroege literatuurvernieuwing juist in 1912 en 1913 plaatsvond, is het breed gevoerde debat naar aanleiding van de viering van de honderdste geboortedag van Hendrik Conscience in Antwerpen in augustus 1912. Nagenoeg iedereen werd in die discussie haast gedwongen om positie te kiezen. Niet alleen de literaire roem van de vader van de Vlaamse letteren stond ter discussie, daar was men het namelijk relatief snel over eens, maar vooral de functie van de literatuur in de Vlaamse maatschappij ná Conscience. Waar moest het heen met die Vlaamse letteren? En welk beeld dienden die letteren te schetsen van het toekomstige of ideale Vlaanderen.

Harmen Riels

Ik zal me in wat volgt uiteraard toespitsen op de rol van René de Clercq, maar ik wilde M.B. Ledegouwer toch niet onvermeld laten, omdat de Vlaamse letteren in hem de eerste dichter en denker vinden die een pleidooi hield – impliciet in zijn poëzie en expliciet in zijn pamflet – voor een geheel nieuwe oriëntering van de jeugd. De Vlaamse jeugd moest zich volgens Ledegouwer afwenden van de traditionele Vlaamse Beweging en zélf de richting bepalen van hun nationale en maatschappelijke strijd. Het is deze houding die Paul van Ostaijen twee jaar later zou uitwerken, onder andere in een artikel dat een motto droeg van M.B. Ledegouwer.

Zo radicaal stelde René de Clercq zich niet op. Tijdens de officiële herdenkingsplechtigheden tijdens de Consciencefeesten had hij zich zelfs heel conservatief getoond. Hij haalde uit naar moderne dichters die zich schijnbaar het lot van Vlaanderen niet meer aantrokken in hun veel te elitaire werk. Naar verluidt had hij vooral Karel van de Woestijne in gedachte toen hij zei:

Maar, dat een gansch geslacht schrijvers eenzaam lieve kronkelgangen

ga, en schoonheid scheppe voor zich alleen, kan, noch het volk,
noch ten slotte de kunst zelf, ten goede komen.
Laat door vonkelstippen lijnen zien!
Laat puiksteen steunen een sterken bouw!
Geeft ons iets, waar we iets aan hebben, opdat schijnweelde niet
blinke voor armoe!

De literatuur moest volgens De Clercq in de pas blijven lopen van de traditionele Vlaamse Beweging, vooral nu - zo stelde hij in het vervolg van zijn toespraak - de overwinning voor het grijpen lag.

De Clercq had zich tijdens zijn toespraak ferm uitgesproken. Hij had zich zelfs tegen een bepaalde vorm van literatuurvernieuwing uitgesproken. Maar dat wilde niet zeggen dat De Clercq geen mogelijkheden zag om binnen de door hem gestelde eisen aan het Vlaamse schrijverschap, vernieuwing na te streven. De Clercq toonde zich bijvoorbeeld helemaal niet ongevoelig voor artistieke modes. Zo liet hij zich voor zijn deels autobiografische roman *Harmen Riels* inspireren door het nog steeds zeer populaire werk van Richard Wagner. Sterker nog: De Clercq heeft de volledige *Ring des Nibelungen* verwerkt in *Harmen Riels*. Daarnaast ontwikkelde hij een politieke visie in deze roman die zijn onverzettelijke traditionalistische houding tijdens de Consciencefeesten in augustus 1912 op zijn minst nuanceerde.

Het zou me hier te ver voeren om de hele constructie van de roman uit de doeken te doen. Het volstaat misschien om te zeggen dat het eerste en het derde deel een geïdealiseerde versie geven van De Clercqs eigen leven. Vooral De Clercqs artistieke ontvankelijkheid en zijn aanvankelijk gelukkige gezinsleven krijgen veel aandacht. In het eerste deel is Harmen Riels, De Clercqs alter ego, een gevoelige kunstenaar die zonder al te veel daadkracht of doorzettingsvermogen aan de dag te leggen, zich als een klassieke volksopvoeder manifesteert. Hij engageert zich in de socialistische beweging, waar hij een blitzcarrière maakt, maar ook even snel weer vertrekt als blijkt dat de partijtop niets ziet in de nationalistische component van zijn sociale politiek.

Harmen delft het onderspit in de politieke strijd en krijgt vervolgens ook in zijn persoonlijke leven een grote klap te verwerken. Zijn geliefde vrouw Marva sterft. Deze tragische gebeurtenis volgt, net als het derde deel van de roman, grotendeels het werkelijke leven van De Clercq. In het derde deel trouwt Harmen bijvoorbeeld met Marva's zus, zoals dat ook in het echte leven gebeurde, en ontpopt hij zich tot een bedachtzame, maar doortastende nationalistische kunstenaar die zich ervan bewust is dat hij de wereld niet in één machtige klap kan veranderen, maar dat de volkse revolutie zich volgens wegen van geleidelijkheid moet voltrekken.

Zo stelde De Clercq zich in 1913 graag voor: als een synthese tussen de deugdzame en gevoelige dromer die hij in het eerste deel van zijn roman had beschreven en de viriele natuurmens die hij in het tweede deel van zijn alter ego had gemaakt. In dat tweede deel had

De Clercq Harmen namelijk een jaar lang in de Zwitserse bergen laten verblijven, waar de eens zo zorgzame huisvader een stormachtige relatie heeft met een plaatselijke schone. Het is een verhaalwending die in de kritiek en de latere literatuurstudie als een vreemde en, vanwege het overspelige karakter van de liefdesaffaire, onzedelijke en immorele episode is bestempeld.

Een verklaring voor dit tweede deel leek niet meteen voorhanden. Dit deel is immers niet autobiografisch. Het was voor De Clercq uit het oogpunt van de wetten van de autobiografie niet noodzakelijk om dit verhaal te vertellen. Sterker nog: het boek begon De Clercq's biografie te dicteren. In plaats van zijn eigen leven te beschrijven begon hij namelijk de fictieve Harmen te volgen. Om de episode in Zwitserland zo getrouw mogelijk te kunnen schrijven, bezocht hij in juli 1912 de Zwitserse kant van het Meer van Genève. Een onderneming die hij voor het schrijven van zijn autobiografie gerust achterwege had kunnen laten. De enige echt dwingende reden om zijn alter ego een jaar op een Zwitserse berg te laten vertoeven, lag dan ook in het kennelijke voornemen om *Der Ring des Nibelungen* min of meer integraal in zijn roman te verwerken; in dit geval met name de derde akte van de opera *Siegfried*, waarin de held van het verhaal Wodan verslaat en Brünnhilde op haar door vuur omgeven rots veroverd.

De referentietekst verklaart ook de radicale omslag in de persoonlijkheid van Harmen Riels. Harmen is letterlijk niet meer dezelfde. De relatief volgzame Siegmund in hem is symbolisch ten onder gegaan. Aan het eind van deel één wordt Harmen herboren als de wees Siegfried. Alles is daardoor anders.

Voor Harmen Riels betekent het vooral dat hij ineens in een heel andere logica komt te staan. De gevoelige familieman, een kunstenaar bovendien, die het product was van zijn heilige moeder en zijn goddelijke vrouw, beantwoordt ineens aan een uiterst viriel profiel. In weerwil van de realiteit en de zedelijke opvattingen van de tijd en wellicht ook van De Clercq zelf, móest Harmen zijn Siegfried-periode doorlopen. De these van het eerste deel, waarin de deugdzaamheid centraal stond, vroeg om een antithese, waaruit uiteindelijk de synthese zou kunnen volgen; een hoger bewustzijn van waar het in het verhaal en in het leven om gaat.

Harmen beleeft in het tweede deel van de roman dus zijn viriele, zijn puur mannelijke en door seksuele driften gedomineerde fase. Helemaal alleen redt hij het in deze fase echter niet. In zijn drang om de huichelachtige maatschappij te ontvluchten, komt hij hopeloos in de problemen op de flanken van een berg ergens in de buurt van Genève. Uitgeput, onderkoeld en gewond wordt hij na drie dagen dwalen opgepikt door een oude kluizenaar, die daar, ver van iedereen, in een hutje op de berg woont. Harmen heeft duidelijk zijn mannelijkheid nog niet helemaal gevonden, maar ontmoet in de kluizenaar een goede leermeester. Gingolph, luidt de wat merkwaardige naam van de man. Die naam doet weliswaar wagneriaans aan, maar blijkt afkomstig te zijn van een klein stadje aan het Meer van Genève: Saint Gingolph.

Harmen en Gingolph kunnen het al snel goed met elkaar vinden. Beide mannen zijn op hun eenzaamheid gesteld, spreken weinig, maar ze genieten desondanks van elkaars gezelschap. Het leven in de woeste natuur doet Harmen goed. Hij krijgt een degelijke en

rauwe opleiding van Gingolph en al snel wint Harmen aan kracht. ‘Een vent dat hij was nu!’ wordt er al snel geconcludeerd.

Nu Harmen een echte man is geworden, lijkt de tijd rijp om ook de noodzakelijke bevestiging daarvan te gaan zoeken. Zowel met het oog op de subtekst, als op de viriele logica die meer en meer op de voorgrond treedt, ligt het steeds meer voor de hand dat Siegfried zijn Brünnhilde zal gaan veroveren. En dat is ook precies wat er gebeurt. In plaats van op een onherbergzame rots omgeven door een ring van vuur die alleen door de dapperste held kan worden getrotseerd, woont de Brünnhilde van dit verhaal niet ver van de hut van haar vader Gingolph, net aan de andere kant van de bergkam. Deze Noirette leeft daar samen met haar moeder, Duse, een bedachtzame vrouw die ooit viel voor de *loner* Gingolph en zich uiteindelijk verzoende met een leven in diens nabijheid.

Een conflict tussen de langzaam ontwakende geweldenaar Harmen en zijn machtige leermeester Gingolph, die ook nog de vader is van de Walküre op de berg, hangt in de lucht. Maar in al zijn hervonden viriliteit is Harmen niet vergeten dat de almachtige natuur boven hem staat. Dit besef is telkens de rem op zijn steeds vrijer wordende gedachten en zijn steeds concreter wordende verlangens. Anders dan zijn mythische voorganger Siegfried waakt hij er dan ook voor om daadwerkelijk met Gingolph de strijd aan te moeten gaan voor Noirette. Alleen op een symbolisch niveau passeert hij zijn leermeester (hij zoekt haar alleen op) om in de meest plastische betekenis bij Noirette te *komen*.

Harmen en Noirette vinden elkaar. Maar anders dan in deel I resulteert dit niet in een gelukkig samenzijn. Dit tweede deel van de roman is er volledig op gericht om Harmen de nodige viriliteit toe te dichten. Volgens de heidense logica die hier wordt gevolgd komt een echte man immers pas tot zijn recht in de buurt van een bij voorkeur naakte vrouw, helemaal als hij zijn mannelijkheid ook nog eens mag demonstreren bij haar. Maar die viriliteit kan ook snel weer teniet worden gedaan. Een door een huwelijk of een andere exclusieve verbintenis gebonden man, kan volgens diezelfde logica eigenlijk geen echte man meer genoemd worden. Gemeenschap hebben en een gemeenschap zijn, blijken in deze heidense constructie dus totaal verschillende begrippen. Harmen en Noirette hebben wat dat betreft veel, maar zijn niets. Als het potentieel bindende element zich aandient (Noirette blijkt zwanger), staat het vertrek van Harmen dan ook al vast. Zonder dat hij te weten komt dat hij een nakomeling achterlaat, verlaat hij Gingolph, Duse en Noirette.

Hoewel Harmen zich in het tweede deel van de roman van zijn mannelijkste kant laat zien, is het uiteindelijk toch weer een sterke vrouw die de loop van het verhaal bepaalt. Het is namelijk Noirette die Harmen de beslissing laat nemen om terug te gaan naar zijn familie. Ongerust en uitgelaten tegelijk daalt ze op een goede dag af naar de hut van Gingolph en Harmen. Ze heeft haar minnaar al een tijdje niet meer gezien en zou graag het heugelijke nieuws met hem willen delen. Ze treft Harmen echter in een trieste stemming. Een aantal gebeurtenissen heeft ervoor gezorgd dat hij zijn kinderen is gaan missen en zonder dat hij het zelf weet, heeft hij eigenlijk al besloten dat hij zijn nieuwe gefragmenteerde familie zal verlaten om terug te gaan naar zijn oude hechte gezin. Noirette hoeft het verdict alleen nog

maar uit te spreken. Net als Brünnhilde, die zich eindelijk had verenigd met haar held, stuurt zij haar avonturier de wereld weer in.

Aan het eind van deel II blijkt vervolgens nog waarom Harmen zijn Brünnhilde op een berg in Zwitserland is gaan zoeken en niet op een rots in Dinant. Bij zijn tocht van de berg naar het station van Genève komt in een al te toevallig gesprek met een locale boer namelijk de situatie van het federale Zwitserland ter sprake. ‘Wie niet lui is komt aan zijn brood’, zegt de reisgezel van Harmen bijna ongeprovoceerd. ‘Ons ras is sterk, vlijtig, zuinig, niet arm en niet dom. En vrij; dat zit er van ouds in. En bij u?’ Harmen die niet alleen zichzelf heeft teruggevonden tijdens zijn verblijf op de berg, maar ook aan daadkracht heeft gewonnen, antwoordt met een mengeling van gelatenheid en hernieuwde werklust: ‘Bij ons [...] valt er veel te doen.’ Behalve een voorafspiegeling van de rest van het idealistische leven van Harmen, biedt dit gesprek een model voor een nieuw Vlaanderen. Zwitserland komt hier naar voren als een ideale staat waarin ‘de wet’ er is ‘voor het volk en het volk voor de wet’ en waar ‘minder gesproken werd over politiek geknoei, zedenbederf en schelmerijen, dan over algemeen nut, kennis en goed bestuur.’

In deze passage wordt op een nog andere wijze duidelijk waarom Harmen Riels naar de omgeving van Genève is afgereisd. Of beter: in het ‘toevallige’ gesprek met een loslopende Zwitser wordt duidelijk welke impact het werk van de beroemdste zoon van Genève, de verlichtingsdenker Jean-Jacques Rousseau, op de verdere ontwikkeling van Harmens gedachten over de staatsinrichting zal hebben. Eigenlijk was Rousseau al meteen bij aankomst in de Zwitserse stad geïntroduceerd. Met veel omhaal bracht Harmen toen een bezoek aan het Ile Rousseau, het kleine eilandje in het Lac Lemman waarop een standbeeld van de denker staat:

Op een eilandje, van een brug uit bereikbaar, zat donker onder de boomen het beeld van den grooten denker en lijder dien Harmen zoo lief had. Lang aanschouwde hij dit edelfijne schrandere hoofd met peinzersooogen en droefgeestige trekken, en zocht er in te lezen wat niet te lezen staat in de zware boeken onder hem. En met zijn gedachten vertoefde hij bij en ver.

Na zijn avontuur in de bergen zoekt Harmen echter niet meer naar wat er niet in de boeken van zijn geliefde filosoof staat, maar modelleert hij zijn gedachten over de ideale samenleving naar wat er wél in staat en dan vooral in *Du contrat social* uit 1762. Want als iets hem begint te dagen dan is het wel dat de ‘natuurtoestand’, de uitgangswaarde van elk leven, niet zonder meer kan blijven voortbestaan. Van Rousseau had hij namelijk geleerd, dat het recht van de sterkste slechts een natuurlijk ‘recht’ kon zijn voor zover deze sterkste zelf de enige was die eraan onderworpen kon worden. Onder geen beding was de daaruit voortspruitende slavernij immers te tolereren. Daarom was het onvermijdelijk dat elke samenleving een zogenaamd ‘maatschappelijk verdrag’ aanging; een contract waarin de rechten en belangen van alle individuen waren gewaarborgd en samengebracht tot één staatslichaam. Dat hield ook de overstap in van de natuurmens naar de burger, een in De Clercq constructie spijtige conclusie. Maar De Clercq, en met hem Harmen Riels, kon zich optrekken aan de idee dat

deze noodzakelijke stap weg van de oorsprong op een zó weloverwogen manier kon gebeuren dat de aldus ontstane regels en wetten er waren voor het volk (en andersom) en dat dit ideale evenwicht zo de natuurtoestand heel dicht zou benaderen. Wat dat betreft was de introductie van het idee van ‘algemeen nut’, zonder de paternalistische bijklank die het in een christelijke maatschappij bijna automatisch kreeg, al een hele geruststelling. Zolang iedereen zich inzette voor het algemeen belang, waren onderdrukking en interne tegenstellingen simpelweg onmogelijk.

René de Clercq eist hier een beetje schoorvoetend en bijna ongemerkt een plaats op in de verlichte traditie van Montesquieu en Rousseau en blijkt zo een onvermoede, vroege pleitbezorger te zijn geweest van een democratische staatshervorming. Daarmee stond De Clercq, zeker in 1913, redelijk alleen. Zijn ideeën over staatsinrichting waren verfrissend in een land waar eigenlijk alleen een polarisatie een uitweg leek te bieden en in de Vlaamse Beweging die een ingebakken neiging had tot autoritaire denkpatronen. En daar ontsnapte zelfs August Vermeylen niet aan. Want ook al waren de geschriften van Vermeylen vele malen verlichter dan de constructen die hem vooraf waren gegaan, ook zijn ideeën hielden niet deze verregaande democratisering van de maatschappij in.

De Clercqs andere grote troef was dat hij geen theoretisch pleidooi hield voor een utopische situatie. Hij had in Zwitserland immers een concreet voorbeeld; een land dat én qua structuur gemakkelijk met België vergeleken kon worden en dat bovendien door de Rütli-eeid, het stichtingsverhaal waarmee onder anderen Pol de Mont de Vlamingen vertrouwd had gemaakt, een mythische bijklank had in de Vlaamse Beweging. Naast die mythe zette De Clercq nu een bemoedigend beeld neer van het moderne Zwitserland waar de scholen goed zijn en de soldaten trots en sterk.

Uiteraard valt het Harmen niet lang daarna op dat het lente aan het worden is: ‘Fijn nieuw groen glansde reeds op de hellingen’. Een nieuw begin gloort aan de hemel en dat begin zal vredig zijn, ook al lijkt de situatie onmogelijk ingewikkeld. Zwitserland is het veelbelovende model en met vertraging wordt ook de betekenis van de naam Gingolph duidelijk. Het stadje Saint Gingolphe ligt namelijk letterlijk op de grens tussen Zwitserland en Frankrijk. De gemeente is opgedeeld in een Frans deel en een Zwitsers deel en toch is het één stadje. Het lijkt een ondubbelzinnig pleidooi voor een verregaande vorm van autonomie voor de twee landsdelen, of zelfs voor confederalisme. Gevoed door zo’n hoopgevend voorbeeld verlangt Harmen weer naar zijn eigen Vlaanderen:

Smachtend verlangde hij naar zijn arm donker land om er zijn kracht en moed, door het leven gelouterd en gewijd, in nederigheid en fierheid tevens, te offeren voor het welzijn van zijn kroost en het heil van zijn volk.

Zelf volop beschenen door de gulle zon die hem uit zijn eigen duisterheid haalde, verlangt Harmen naar zijn ‘arm donker land’ waarvoor hij wil strijden, ja waarvoor hij zich zelfs wil ‘offeren’. Sterker en vooral completer dan ooit is Harmen bereid om zijn hervonden viriele

‘ik’, in te zetten voor de moederlijke gemeenschap die ooit zo mooi zou moeten worden als het meertalige en federale Zwitserland.

En dat was in de literatuur rond 1913, die vooral werd getekend door immobilisme en afzijdigheid een verrassend helder en gedurfd standpunt.

Deze lezing is een ingekorte en aangepaste versie van een deel van het derde hoofdstuk uit *Ouverture 1912. Literatuur en Vlaamse Beweging aan de vooravond van de Grote Oorlog*, Letterenhuis, Antwerpen, 2008.

Dr. Matthijs de Ridder

**Zondag 15 april 2012: Opening tentoonstelling en digitale presentatie over de
Wereldtentoonstelling Gent 1913**

Toespraak van dr. Peter Theunynck over:

Karel van de Woestijne en de Gentse wereldtentoonstelling (1913)

Karel van de Woestijne

- °1878, Gent
- Sinds 1906 in Brussel, correspondent *NRC*
- Dichter, criticus, ambtenaar, professor
- Gematigd flamingant...
- Bekend van 'Het vaderhuis', 'De boer die sterft'

Wijding aan mijn vader

O Gij, die kommrend sterven moest, en Váder waart, en mĳ liet leven, en me teder léerde leven met uw zacht spreken, en uw strelend handen-beven, en, toen ge stierft, wat late zon op uwe baard;

- ik, die thans ben als een die in de avond vaart, en moe de riemen rusten laat, alleen gedreven door zoele zomer-winden in de lage reven, en die soms avond-zoete water-bloemen gaêrt,

en zingt soms, onverschillig; en zijn zangen glijden wĳd-suizend over 't matte water, en de weiden zĳn luistrend, als naar eigen adem, naar zĳn lied...

Zó vaart mij leve' in vrede en waan van dóod begeren tot, wijlend in de spiegel-rust van dieper meren, neigend, naar mijn aangezicht uw aangezichte ziet.O

Wereldtentoonstellingen

- Sinds 1851 (Londen). Bijzonder populair
- 1880-1920: 7 wereldtentoonstellingen in België
 - 3 in Brussel
 - 2 in Antwerpen
 - 1 in Luik
 - 1 in Gent
- In zelfde periode:
 - 1 n NL
 - 2 in FR
 - 3 in VK
 - 10 in VS

België: topeconomie

- 1900: na GB de tweede industriële macht op wereldschaal
- 1903: vijfde handelsmogendheid (o.a. dankzij rubber en delfstoffen Kongo)
- 1903-1905: Antwerpen groeit uit tot 4de grootste wereldhaven na Londen, New York en Hamburg

Wereldtentoonstelling Brussel: 1910

- 23 april 1910 geopend

- 199 dagen
- Terrein van 130 hectaren (tussen Boondaalsestenweg en Terkamerenbos)
- Meer dan 13 miljoen bezoekers
- Sterke DUITSE aanwezigheid
- Van de Woestijne: belangrijkste correspondent: 40-tal langere artikelen + tientallen kortere telegrammen (nieuwsflitsen): economisch, politiek, cultureel...

Wereldtentoonstelling Gent 1913

- 26 april tot 15 november 1913
- 204 dagen open
- Terrein van 135 hectaren: boven en onder spoorweg Oostende-Brussel: omgeving Citadelpark + buurt van Sint-Pieters-Aalst (nieuw station Gent Sint-Pieters)
- Raming: 4 à 9,5 miljoen bezoekers
- Sterke FRANSE aanwezigheid
- Van de Woestijne: vrijere rol: meer columnist; schrijft 24 grotere artikelen

Wereldtentoonstelling Gent

- Producten uit 25 landen
- Attracties zoals:
 - Paleis van den tuinbouw
 - Modern dorp
 - Afdeling Oud-Vlaanderen (reconstructies gevels)
 - Tentoonstelling van het spoorwegwezen
 - Panorama en museum van Congo
 - Salon voor Schone Kunsten
 - Sportplein
 - Internationale roeiwedstrijden, concours, festivals

Thema's van VDW

- Damesmode (laag decolleté, veel drapering, langere rokken, oosterse motieven)
- Vlaamse kunst (Emile Claus, Adrien-Joseph Heymans, Edmond Verstraete, Gust de Smet, James Ensor)
- Blijde Intrede van Albert 1
- Politieke kwesties (Franse cultuurpolitiek)
- Brand op de tentoonstelling (rookverbod)
- Bloemententoonstellingen
- Hollands paviljoen met belangrijke rol voor Philips' gloeilicht
- Inhuldiging Van Eyck monument
- Ludieke schetsen: bezoek van Triphon, verkoper van kunstmeststoffen uit Eecloo.

Triphon

- Wereldtentoonstelling Gent 1 Juni 1913 (NRC)
- Triphon, de koopman in meststoffen, die uit Eecloo de Gentsche expositie was komen bezoeken, had dus al zijn losheid van geest en gebaren teruggekregen: in de dompige diepte van de ruime en nogal duistere volksrestaurant waar hij eene fossiele schoenzool als beefsteak verorberde, had hij een stadgenoot, Pier de Lange, herkend, en Cadie, dezès vrouw, die eveneens aan het eten waren. Pier de Lange was een koopman in aardappelen, wat geene zonde is, die echter in de oogen van Triphon deze

bijzonderheid vertoonde dat hij, vermits zijn negotie hem dikwijls naar Gent riep, al een paar maal de expositie had bezocht. Vol blijde verwachting knikte Triphon hem dan ook bij iederen hap toe, hij zou niet langer het doleerende zieltje zijn, dat op eigen hand - als ik mag spreken van de hand eener ziel - den schoonheidskern eener wereldtentoonstelling heeft te ontdekken, en andere dingen te bewonderen krijgt dan beeldschoone meisjes of gedrochtelijke woestijnschepen.

- Terwijl Triphon betaalde, betaalde Pier. En zij laveerden van links en van rechts af op dezelfde uitgangsdeur, waar de opene buitenlucht ze ontving.
- - 'Ach wat doet-de gij hier?' vroeg Pier joviaal, hoewel eenigszins uit eene aanmatigende hoogte. - 'Ah de ixpesiesse bezoeken', antwoordde Triphon eenigszins verlegen, omdat Pier hem den tijd niet gelaten had de Eecloosche aardigheid te plaatsen, die hij aan tafel met zooveel innige lol verzonnen had. - 'Ah, en wat hebt-de al gezien?' ondervroeg weêr Pier eenigszins ironisch. - 'Ah nen man die met zijnen neus 'nen ocarina naardoet en een...' hij dorst niet voortzeggen, vanwege Cadie, maar proestte het ineens uit: 'en een snelle poeze op 'nen kemel!' - 'Ach ja, dat locht sigaarken met haar broek aan!', lachte Pier meê. - 'Ah wie is dat?' kwam Cadie nogal streng tusschen. - 'Ah, gij zult dat ook wel nen keer zien!' suste haar echtgenoot.

Delicate kwestie

Blijde intrede van Albert I in Gent (22.06.1913) gaat gepaard met Vlaamse agitatie

Blijde Intocht & flamingantische actie

- Officieel bezoek Albert I aan Gent (22/06/13)
- Dubbele flamingantische actie
 - 1) Manifestatie op de Koornmarkt (pamflet)
 - 2) Verstoring galaconcert (Vlaamse leeuw)

Actie Korenmarkt

- Actie van Nationaal Vlaams Verbond
- Strooibriefjes uitgestrooid boven koninklijk rijtuig
- In die pamfletten wordt aangeklaagd dat Vlaanderen nog steeds geen 'Vlaamsche Hoogeschool' heeft en dat Vlamingen als vreemdelingen worden behandeld in hun eigen land. De koning moet van de regering eisen dat de Vlamingen op gelijke voet behandeld worden.
- **VDW is gechoqueerd: vindt het fout dat een vorst 'waarvan men weet dat hij Vlaamschgezind is' op die manier verwelkomd werd. VDW verwijt Vlamingen kortzichtigheid.**

Verstoring galaconcert

- Op 22/06/1913 wordt een 's avonds ter ere van de koning een galaconcert georganiseerd door Parijse blad Comœdia
- Concert verstoord door 200-tal Gentse flaminganten (luidkeels Vlaamse leeuw)
- Aanvoerders: Alfons en Jules van Roy
- **VDW**
 - **Verwijt de flaminganten eng provincialisme; ze begrijpen niet dat de Vlaamse beweging een cultuurbeweging moet worden die elke uiting van cultuur respecteert, zeker ook de Franse cultuur**

- Politieke actie was zinloos, want koning had al ingezien dat hij hier voor een franskiljonse kar gespannen zou worden en had besloten om het concert niet bij te wonen.

Aanval op Van de Woestijne

- 29 juni 1913: vergadering Vlaamse VVL
- Na afloop in kroeg Ober Bayern: Alfons Sevens, Richard de Cneudt en René de Clercq ergeren zich aan de manier waarop VDW de flaminganten heeft aangepakt in de NRC.
- De Bom verdedigt standpunt VDW
- VDW wordt wellicht door Toussaint van Boelaere geïnformeerd over de rel rond zijn persoon
- VDW zegt zijn lidmaatschap van de VVL op

VDW ‘flamingantischer’

In de NRC van 17 en 19 juli krijgen we een andere VDW te zien; veel strijdbaarder flamingantisch

- valt de Gentse burgemeester Braun en diens francofone favoritisme aan (heeft van de werelttentoonstelling een Frans onderonsje gemaakt)
- laakt Brauns onbegrip voor de Vlaamse beweging
- VDW betreurt dat Nederland al te afzijdig is gebleven op de werelttentoonstelling in Gent
- Verwijt Braun dat hij een demonstratie ten voordele van de Vlaamse Hogeschool heeft geboycot
- Toont zich zelf een voorstander van de Vlaamse Hogeschool

Nederland reageert

- Op 26 juli 1923 schenkt Nederland een ebbenhouten boekenkast met driehonderd van de meest recentste Nederlandse boeken aan de stad Gent en aan de Vlaamse collega-schrijvers.
- Vermeylen, voorzitter van VVL, blijft afwezig: ‘Het ware mij bizonder pijnlijk den vertegenwoordiger van den Gentschen magistratuur daar met beleefde waardeering van de ons zoo dierbare Nederlandsche taal te hooren spreken, terwijl het woord voortdurend door de daad wordt gelogenstraft.’
- VDW valt Braun scherp aan: ‘Arme heer Braun, gij hebt het niet gestolen! Vlaanderen heeft er genoeg van, ziet u, om door u en uw kornuiten bekekt en gehoond te worden.’

VDW en Declercq

- Kennen elkaar van de Gentse universiteit (samen in de les in 1897)
- Samen naar begrafenis Guido Gezelle (1899)
- VDW’s vriend De Praetere geeft *Natuur* van René de Clercq uit (1902)
- De Clercq wordt uitgenodigd om voor te lezen voor de kunstkring Open Wegen
- VDW bespreekt De Clercq positief in de *Groene Amsterdammer* (1912)
- De Clercq en anderen bekritisieren VDW’s standpunt in NRC (ivm flamingantische actie)
- WO I: VDW wordt passivist – De Clercq activist
- 1920 VDW benoemd tot prof in Gent; De Clercq bij verstek ter dood veroordeeld
- VDW sterft in 1929 beroemd in Gent; De Clercq sterft in 1932 geïsoleerd in Maartensdijk in Nederland